قائىدىسىز ئۇرۇش

روبېرت سىپالدىڭ

(بېشى ئالدىنقى ساندا)

خىتايچە ئۇرۇش ئۇسۇلى

ئۇلارنىڭ ئەسىرىنى ھەقىقىي چۈشىنىش ئۈچۈن، بىز ئىشنى چياۋ لياڭ بىلەن ۋاڭ شياڭسۈيگە تەسىر قىلغان نۇرغۇن ئوي-پىكىرلەردىن باشلىشىمىز كېرەك. بۇ ئوي-پىكىرلەرنىڭ بەزىلىرى نەچچە مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە بولسا، يەنە بەزىلىرى ئۇلار «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نى يېزىۋاتقان چاغدىكى يېقىنقى ۋەقەلەر سەۋەبلىك شەكىللەنگەن. غەرب ۋە شەرق كۈلتۈرى ئارىسىدا ـــ بولۇپمۇ خەلقئارا مۇناسىۋەت ۋە ئۇرۇش مەسىلىسىدە ـــ تۈپ پەرق بار. «ۋېستفالىيە سۈلھى شەرتنامىسى» تۈزۈلگەندىن بۇيان، يەنى ياۋروپادىكى ئىگىلىك ھوقۇقلۇق دۆلەتلەر ئۆزلىرىنىڭ نەچچە يۈز يىللىق چەكلىمىسىز ۋە تۈگىمەس ئۇرۇشلىرىنى توختىتىش ئۈچۈن نازۇك كېلىشىملەرنى تۈزگەندە، غەرب دۆلەتلىرى خەلقئارا تالاش-تارتىشلارنى دىپلوماتىك ئۇسۇلدا ـــ ئەگەر ئۇ كارغا كەلمىسە، ئۇرۇش ئارقىلىق ـــ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك تارقاق مەسىلىلەر، دەپ قارىدى. گېرمانىيەنىڭ ھەربىي نەزەرىيەچىسى كارل ۋون كلاۋسېۋىتزنىڭ (Carl von Clausewitz) ئىككى ئەسىر ئىلگىرى ئېيتقىنىدەك: «ئۇرۇش سىياسەتنىڭ باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق داۋاملىشىشىدۇر.» بۇ خىل تۇتۇم ئامېرىكانىڭ دەرىجىدىن تاشقىرى چوڭ دۆلەت سۈپىتىدە قەد كۆتۈرۈشىنىڭ ئاساسى ھەمدە سوغۇقچىلىق ئۇرۇشى مەزگىلىدىكى يېتەكچى پرىنسىپى ئىدى.

لېكىن، يىراق شەرقنىڭ ـــ بولۇپمۇ خىتاينىڭ ـــ كۈلتۈرىدە، خەلقئارا مۇناسىۋەتكە ئومۇمىيلىق نەزىرى بىلەن قارىلىدۇ ۋە تار نىشانلار ئەمەس، بەلكى چوڭ ۋەزىيەت نەزەرگە ئېلىنىدۇ. سۈنزىدىن ماۋ زېدوڭغىچە بولغان خىتاينىڭ سەركە ھەربىي ئىستراتېگىيەچىلىرى رەقىبىنى ئۇزۇن مۇددەتتە سەۋرچانلىق بىلەن يېڭىش سەنئىتىگە، ئەڭ ياخشىسى زورلۇق كۈچكە مۇراجىئەت قىلماسلىققا (بۇ قانداقتۇر ئۇلارنىڭ ئىنسانپەرۋەرلىكىدىن ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرى تۆلەيدىغان بەدەلنى ئەڭ تۆۋەن چەككە چۈشۈرۈشنى ئويلىغانلىقىدىندۇر، ت) ئەھمىيەت بېرىدۇ. نۇرغۇن جەھەتلەردە بۇ كلاۋسېۋىتزنىڭ مەۋقەسىگە قارىمۇقارشى

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بولۇپ، (خىتاي كۆلتۇرىدە) «سىياسەت ئۇرۇشنىڭ باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق داۋاملىشىشىدۇر» دېيىلىدۇ. شۇنداقلا، (بۇ خىل ئارقا كۆرۈنۈشتە) سىياسەت مەڭگۈلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇرۇشمۇ مەڭگۈلۈك بولىدۇ.

«چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ ئاپتورلىرى بۇ پەرقلەرنى چۈشىنىدىغان تارىخ پەنلىرى ئوقۇغۇچىلىرىدۇر. دەرۋەقە، ھەربىي كۈچ ئىشلىتىش جەھەتتىكى سەنئەت ۋە پەننى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىدىغان ھەربىي مۇتەخەسسىسلەر بىلەن دىپلوماتىيە ياكى باشقا مۇھىم كۈنتەرتىپلەر ئۈچۈن ھەربىي كۈچ ئىشلىتىشنى چەكلەيدىغان سىياسىيونلار ئوتتۇرىسىدا دائىم جىددىيلىك ئۈزۈلمەيدۇ. 20-ئەسرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، خىتاي كومپارتىيەسى باش كۆتۈرگەندىن كېيىن، غەرب ئەللىرىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى بۇ خىل جىددىيلىك خىتاي سۈيىئىستېمال قىلىدىغان پۈرسەتكە ئايلاندى.

غەرب ئەللىرىنىڭ رەھبەرلىرى ئۆزلىرىنىڭ «قورال ساندۇقى»دىكى سۆھبەتلىشىش، قارشىلىشىش، جازا يۈرگۈزۈش ياكى زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇرۇش قىلىش قاتارلىق ئەنئەنىۋى ئۇسۇللارغا مۇراجىئەت قىلىشقا مايىل بولدى. بۇ ساھەلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ دىپلوماتلاردىن تارتىپ سودا سىياستى مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ھەربىي ئىستراتېگىيەچىلەرگىچە بولغان ھەر خىل مۇتەخەسسىسلىرى بار بولۇپ، ئۇلار تەبىئىي ھالدا ئۆز ساھەسىنى ئەڭ مۇھىم دەپ قارىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خىتاي بۇ خىل توقۇنۇش ھەل قىلىش ئۇسۇللىرىنىڭ ھەممىسىنى «بارلىق زۆرۈر ۋاستىلەر ئارقىلىق ئاتامانلىقنى قولغا كەلتۈرۈش»تىن ئىبارەت ئومۇمىي تۈتۈمنىڭ بىر قىسمى دەپ قارىدى.

پولكوۋنىكلار 1998-يىلىدىكى ماقالىسىدە غەربنىڭ كونا قائىدىلىرىنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى جاكارلاپ شۇنداق دېگەن: «1648-يىلىدىكى <ۋېستفالىيە سۇلھى شەرتنامىسى>دىن ۋۈجۇدقا كەلگەن <مىللىي دۆلەت> ئۇقۇمى ئەمدى ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە كۆلتۇر تەشكىلاتلىرىدا ئەڭ يۇقىرى ئورۇننى ئىگىلەيدىغان بىردىنبىر ۋەكىل ئەمەس ... بىر دۆلەت بىلەن يەنە بىر دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى ئەسلىدىنلا بار بولغان زىددىيەتلەر دۆلەتنىڭ نوپۇزىغا، مەنپەئەتلىرىگە ۋە ئىرادىسىگە مىسلى كۆرۈلمىگەن خىرىسلارنى ئېلىپ كەلمەكتە.»

كلاۋسېۋىتىز 1832-يىلىدىكى زور تەسىر قوزغىغان، ئۇرۇش توغرىسىدىكى ماقالىسىدە غەربنىڭ «تالاش-تارتىش يۈز بەرگەندە، ئۇنى ئالدى بىلەن تىنچ ھەل قىلىشقا ئۇرۇنۇش، ئۇرۇشنى پەقەت زۆرۈر تېپىلغاندا قوللىنىلىدىغان ئاخىرقى چارە سۈپىتىدە كۆرۈش»تىن ئىبارەت باشقا بىر قىسىم ئاساسلىق تۈتۈملىرىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى. غەربنىڭ ئۇرۇش نەزەرىيەسىدە «ئۇرۇش چەكلىك بولۇشى كېرەك» دەپ قارىلىدۇ. كلاۋسېۋىتىزنىڭ ئەڭ چوڭ رەقىبى 19-ئەسىردىكى ھەربىي نەزەرىيەچى ۋە فرانسىيە گېنېرالى ئانتويىنى ھېنرى دې جومىنى (Antoine-Henri de Jomini) بولۇپ، ئۇ 1838-يىلى «Précis de l'art de la guerre»نى (يەنى سۇنزىنىڭ «ئۇرۇش سەنئىتى» دېگەن ئەسىرىنىڭ قىسقارتىلمىسىنى) نەشر قىلدۇرغان. جومىنىغا كۆرە، تالاپەتنى ئازايتىش ئۈچۈن، (ئۇرۇش ئۈچۈن) ئورۇنلاشتۇرۇلغان كۈچ زۆرۈر تېپىلغان ئەڭ تۆۋەن چەكتە ساقلىنىشى كېرەك. رەھبەرلەر قالايمىقان كۈچ ئىشلىتىش ياكى ئەڭ كۆپ زىيان

ئەۋلاد گۈزەللىمىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

كەلتۈرۈپ چىقىرىشنىڭ ئورنىغا، جەڭگىۋار كۆچلىرىنى دۈشمەننى ئەڭ تېز مۇددەتتە تەسلىم قىلدۇرالايدىغان ھەل قىلغۇچ نۇقتىلارغا مەركەزلەشتۈرۈشى كېرەك. جومىنىنىڭ مەقستى ئۇرۇشنى دۆلەتنىڭ سىياسىي نىشانىدا ئىككىلەمچى ئورۇنغا چۈشۈرۈش ئىدى. ئۇ بۇ ھەقتە شۇنداق دەپ يازغان:

«بىز بىر قوشۇننى جەڭگاھقا ئاتلاندى دەپ پەرەز قىلايلى: قوماندانلىقنىڭ بىرىنچى ۋەزىپىسى دۆلەت رەھبىرى بىلەن ئۇرۇشنىڭ خاراكتېرى جەھەتتە بىردەكلىك ھاسىل قىلىش بولۇشى كېرەك. ئاندىن ئۇ چوقۇم جەڭگاھنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىشى ھەمدە دۆلەتنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرىنىڭ چېگرالىرىنى كۆزدە تۇتقان ئاساستا، ئەڭ مۇۋاپىق ئۇرۇش بازىسىنى تاللىشى كېرەك.»

خىتاي پولكوۋنىكلىرىنىڭ مەۋقەسى ئۇشبۇ غەرب نەزەرىيەچىلىرىنىڭكىدىن بەكلا پەرقلىق. كلاۋسېۋىتزغا ئوخشىمايدىغىنى، ئۇلار «بىر دۆلەت چەكتىن ئېشىپ زوراۋانلىق ئۇرۇشى قوزغاشتىن ئىلگىرىمۇ، ئۆزى بېكىتىۋالغان چەكلىمىلەردە چىڭ تۇرۇۋېلىشنىڭ ھاجىتى يوق» دەپ قارايدۇ. ئۇلار جومىنىغا ئوخشاشلا، ئۆز قىلمىشىغا چەك قويۇش ئۈچۈن يېتەرلىك سەۋەبلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ بىر دۆلەتنىڭ پۈت ـ قوللىرى بوغۇشلىنىپ قېلىپ، قايتۇرما ھۇجۇمغا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان بولۇپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى مەقسەت قىلغان «ئۆزىگە چەك قويۇش»تۇر.

پولكوۋنىكلارنىڭ ئۇرۇشقا بولغان كۆز قارىشىنىڭ پەرقلىق بولۇشنىڭ ھەيران قالغۇچىلىكى يوق. نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان، خىتاي كۆلتۇرى ئۇرۇشنى غەربكە قارىغاندا تېخىمۇ ئەتراپلىق تەبرلەپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ دىققىتى ئۇزۇن مۇددەتلىك ـــ كۆپىنچە مۇجمەل ـــ نىشانلارغا مەركەزلەشكەن بولۇپ، كۆپىنچە ھاللاردا بۇ نىشانلار قىسقا مۇددەتلىك غەلبىنى ئەمەس، بەلكى خىتاينىڭ «شان ـ شۆھرىتى»نى ئەسلىگە كەلتۈرۈش بىلەن مۇناسىۋەتلىك. (خىتاي نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا) ئەڭ مۇھىمى رەقىبىڭىزنى مەغلۇب قىلىش بولۇپ، ئاساسلىق ئۇسۇلىڭىزنىڭ ھەربىي، دىپلوماتىك ياكى ئىقتىسادىي بولۇشى مۇھىم ئەمەس.

بۇ خىل ئىدىيەنىڭ تارىخىنى تەخمىنەن 2500 يىل ئىلگىرى ياشىغان خىتاي ھەربىي ئىستراتېگىيەچى، سەركەردە ۋە پەيلاسوپ (ياكى كىلاسسىك ئەسەرگە تۆھپە قوشقان بىر قانچە ئىستراتېگىيەچىنىڭ بىرى بولۇشى مۇمكىن) سۈنزىنگچە سۈرۈشكە بولىدۇ. (سۈنزىنىڭ ئەسىرى بولمىش) «ئۇرۇش سەنئىتى»نىڭ شۇنچە ئەسىر مابەينىدە خىتاي سۇلالىلىرىنىڭ گۈللىنىشى ۋە يىمىرىلىشىگە كۆرسەتكەن تەسىرىنى ھەرقانچە تەرىپلىسىمۇ ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولمايدۇ. مەسىلەن، (خىتاي تارىخىدىكى) ھەل قىلغۇچ «ئۇرۇشقاق بەگلىكلەر دەۋرى»دە (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 475 ~ 221 ـ يىللىرى)، ھەرقايسى ئەللەرنىڭ رەھبەرلىرى ۋە ئۇلارنىڭ قوشۇنلىرى ئىتتىپاق ئالماشتۇرۇش، مەخپىي ۋەزىپە ۋە خىيانەتچىلىك بىلەن شۇغۇللانغانىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى، شۇنداقلا ئۇلاردىن كېيىنكى جەڭچىلەر، سىياسىيونلار ۋە سودىگەرلەر سۈنزىنىڭ «ئۇرۇش سەنئىتى»نى ئۆگەنىدى ۋە ئۇنى ئەمەلىيەتكە تەدبىقلاشقا تىرىشتى.

سىز ئىنتېرنېتتىن سۈنزىنىڭ ئىستراتېگىيەنىڭ نۇرغۇن تەرەپلىرىگە مۇناسىۋەتلىك سۆزلىرىگە ئالاقىدار نەقىللەرنى تاپالايسىز. ئەمما، ماڭا نىسبەتەن ئۇنىڭ ئەڭ مۇھىم نۇقتىسىنەزىرى: «ئۇرۇش پەقەت دۆلەت

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
www.uyghurkitap.com

مەنپەئەتىنى كاپالەتلەندۈرۈش ۋە دۈشمەنلەرگە ھۆكۈمرانلىق قىلىشتىكى تېخمۇ كەڭ دائىرىلىك تىرىشچانلىقنىڭ بىر قىسمىدۇر» دېگەندىن ئىبارەت. تۆۋەندىكى نەقىللەر ھەققىدە ئويلىنىپ كۆرۈڭ: قارىماققا نۇرغۇن كىشىلەر (ئوقۇشتىن بۇرۇن) چوقۇم قورال كۆچى ئىشلىتىشكە ئالاقىدار دەپ قارىغان بىر كىتابقا نىسبەتەن، مۇنۇ تەشەببۇسلار تولىمۇ «تىنچلىقپەرۋەر» كۆرۈنىدۇ:

* «كۈچلۈك ۋاقىتتىكىزدا ئاجىز، ئاجىز ۋاقىتتىكىزدا كۈچلۈك كۆرۈنىسىز.»

* «دۈشمەننى ئۇرۇش قىلماي بويسۇندۇرۇش ئالىي ئۇرۇش سەنئىتىدۇر.»

* «غالىپ جەڭچىلەر ئاۋۋال غەلبە قىلىپ، ئاندىن ئۇرۇشقا كىرىدۇ. مەغلۇپ جەڭچىلەر بولسا ئاۋۋال ئۇرۇشقا كىرىپ، ئاندىن غەلبە قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ.»

* «ھېچبىر مىللەت ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۇرۇشتىن نەپ ئېلىپ باققان ئەمەس.»

* «بارلىق ئۇرۇشلار ئالدامچىلىقنى ئاساس قىلىدۇ. شۇڭلاشقا، بىز ھۇجۇم قىلىشقا قادىر بولغاندا، چوقۇم كۈچسىز كۆرۈنۈشىمىز؛ كۈچىمىزنى ئىشلەتكەندە چوقۇم ھەرىكەتسىز كۆرۈنۈشىمىز؛ دۈشمەنگە يېقىنلاشقاندا، ئۇلارنى ئۆزىمىزنىڭ تولىمۇ يىراقتا ئىكەنلىكىمىزگە ئىشەندۈرۈشىمىز؛ دۈشمەندىن يىراقتىكى چاغلىرىمىزدا بولسا، ئۇلارنى ئۆزىمىزنىڭ تولىمۇ يېقىندا ئىكەنلىكىمىزگە ئىشەندۈرۈشىمىز كېرەك.»

• «(ئۆزۈڭدىكى) بىرەر ئەۋزەللىكنى كۆرمىسەڭ ھەرىكەتكە ئۆتمە! ئەگەر ئېرىشكۈدەك غەنىيمەت بولمىسا، قوشۇن تارتما! (قولغا كىرگۈزۈلۈش كۆزلەنگەن) ئورۇن ھالقىلىق بولمىسا ئۇرۇش قىلما.»

• «ئاقىل سەرۋاز جەڭدىن قاچىدۇ.»

سۇنزىنىڭ پەلسەپىسىنىڭ بۇنچە زور تەسىرگە ئىگە بولۇشىدىكى سەۋەبلەردىن بىرى شۇكى، خىتاي ئەزەلدىن تولىمۇ چوڭ بولۇپ، سىرتقى تاجاۋۇزچىلاردىن، بولۇپمۇ شىمالدىكى موڭغۇللاردىن مۇداپىئەلىنىشى قىيىن ئىدى. تاشقى تاجاۋۇزغا بولغان بۇ خىل تەشۋىش مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە (1368~1644 ـ يىللىرى) سەددىچىن سېپىلىنىڭ كەڭ كۆلەمدە مۇستەھكەملىنىشىگە سەۋەب بولغان. ئەمما ئۆزئارا ئۇزۇڭگە سوقۇشتۇرىدىغان خىتاي بەگلىرى موڭغۇللارنى يىراقلاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، زېھنىنى ئىچكى سىياسىي نىزا، سۈيىقەست ۋە توختاۋسىز ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ئىتتىپاقداشلىققا مەركەزلەشتۈرگەنىدى. ئۇشبۇ خىرىسلار ئۇلارنىڭ قەتئىي زۆرۈرىيەت بولمىسلا ئۇرۇشتىن ساقلىنىش خاھىشىنى كۈچەيتكەن ھەمدە ئۇلارنى ئىتتىپاق تۈزۈشكە، زۆرۈر تېپىلغاندا رەقىبلىرىنى مال ـ دۇنيا بىلەن ئىنىدەكىكە كەلتۈرۈشكە ئىلھاملاندۇرغان. بۇ ئەنئەنە تا بۈگۈنگىچە خىتايلارنىڭ ئۇرۇشقا بولغان كۆز قارىشىنى شەكىللەندۈرۈشكە تۈرتكە بولدى.

ئەسلىدە ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيەسىدە كۆرەشچى ئايروپىلان ئۇچقۇچىسى بولغان، ھەربىي ئىستراتېگىيەچى جون بويد (John Boyd) 1986 ـ يىلى بەشبۇرجەكلىك بىنادا سۆزلىگەن «توقۇنۇش

ئەۋلاد گۈزەللىمىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئەندىزىلىرى» ناملىق داڭلىق دوكلاتىدا سۈنزىنىڭ تەسرىنىڭ (خىتايدا) ھېلىھەم داۋاملىشۋاتقانلىقى توغرىسىدا توختالغانىدى. ئۇنىڭ كۆرسىتىشچە، ئادەتتە غەربتىكى قوماندانلار جەڭگاھتا غەلبە قىلىشقا ئەھمىيەت بەرسە، خىتاي قوماندانلىرى ئۇرۇشتىن ئىلگىرى رەقىبلىرىنى قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتىشنىڭ ـــ ئەڭ ياخشىسى ئۇرۇش قىلىشقا ھاجەت قالدۇرماسلىقنىڭ ـــ يوللىرىنى ئىزدەيدۇ. ئۇلار سۈنزىنىڭ تۆۋەندىكىدەك كونا، ئەمما ھېلىھەم ئۈنۈملۈك تاكتىكىسىنى قوللىنىش ئارقىلىق ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۇرۇشتىن ساقلىنىشقا ئۇرۇنىدۇ:

* دۈشمەننىڭ ئارتۇقچىلىقى، كەمچىلىكى، ھەرىكەت ئەندىزىسى ۋە مۇددىئاسىنى بىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ تەشكىللىنىشىنى ۋە ئورۇنلاشتۇرمىسىنى تەكشۈرۈش.

* دۈشمەننىڭ پىلانى ۋە ھەرىكىتىنى كونترول قىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ دۇنياغا بولغان كۆز قارىشىنى شەكىللەندۈرۈش.

* دۈشمەن قوشۇنىغا بىۋاستە ھۇجۇم قىلىشتىن ئىلگىرى، ئۇنىڭ (باشقىلار بىلەن بولغان) ئىتتىپاقداشلىقىنى بۇزۇش.

• ئەگەر ئۇرۇش قىلىشقا توغرا كەلسە، قوشۇننى تېزدىن توپلاپ، ئۇنىڭ ئاجىز نۇقتىسىغا تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلىش.

فرانسىيە پەيلاسوپى ۋە خىتايشۇناس فرانچويىس جۇلىيېنمۇ (François Jullien) خىتاينىڭ «ئۇرۇشسىز غەلبە قىلىش» ئەنئەنىسىنى تەتقىق قىلغان. ئۇنىڭ 2004 ـ يىلى نەشر قىلىنغان «ئۇنۇم نەزەرىيەسى: غەرب بىلەن خىتاينىڭ تەپەككۇرى ئارىسىدا» (A Treatise on Efficacy: Between Western and Chinese Thinking) ناملىق كىتابىدا كلاۋسېۋىتىزغا ئوخشاش غەرب ئىستراتېگىيەچىلىرىنىڭ ئالدىدىن «ئۇرۇش پىلانى» تۈزۈۋاتقان ئەھۋالدا ئۇرۇشنى تەسەۋۋۇر قىلالمايدىغانلىقى ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. بۇ پىلان «پۈتكۈل ئۇرۇش قىلمىشنىڭ رامكىسى»غا ئايلانغان بولۇپ، رېئاللىق مۇلچەردىكىدىن كۆرۈنەرلىك دەرىجىدە چەتنەپ كەتكەن ھامان، بۇ پىلانلار غەرب ئارمىيەسىنى پاسسىپ ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ. جۇلىيېن بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

قەدىمكى خىتايلار بىزگە ئىمكانقەدەر ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىدىن قانداق پايدىلىنىشنى بىلىشنىڭ، ئاندىن شۇ ۋەزىيەت يۈزلىشىگە ئەگىشىپ مېڭىشنىڭ كۈپايە ئىكەنلىكىنى تەلقىن قىلىدۇ ... خىتاي تەپەككۇرىدا پۈتكۈل رېئاللىق قانۇنىيەتلىك، ئۇزلۇكسىز جەريان دەپ قارىلىدىغان بولۇپ، ئۇ نوقۇل ھالدا تەسرچان ئامىللار (يەنى ھەم ئۆزئارا زىت، ھەم بىر ـ بىرىنى تولۇقلايدىغان «مۇئەننەس» ۋە «مۇزەككەر» «阴阳»)نىڭ ئۆزئارا تەسىر قىلىشىدىن ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. تەرتىپ ـــ كىشى دىققىتىنى مەركەزلەشتۈرەلەيدىغان ۋە شەيئىلەرگە تەدبىقلىيالايدىغان ئاللىقانداق ئەندىزىدىن مەنبەلىنىدۇ، دەپ قارالمايدۇ...

ئەۋلاد گۈزەللىمىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

خىتاي دانىشمىنى (سۇنزىنى دېمەكچى) ئەزەلدىن ئۆز زاتىدا بىر مۇددىئاغا ئىگە بولغان ياكى ئۆزى ئالىي مۇددىئا (بەخت)غا ۋەكىللىك قىلىدىغان ۋە تامامەن شەخسىيەتسىز (ئوبىيېكتىپ) تەپەككۇر پائالىيىتى بولغان ساپ بىلىمنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باققان ئەمەس. ئۇنىڭ نەزىرىدە، «دۇنيا» پەرەز ئوبىيېكتى ئەمەس. بۇ بىر جەھەتتە «بىلىم»، يەنە بىر جەھەتتە «قىلمىش» مەسىلىسىمۇ ئەمەس. ئەنە شۇ ۋەجىدىن، خىتاي تەپەككۇرىدا ـــ مەنتىقىگە ئۇيغۇن ھالدا ـــ نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنىڭ مۇناسىۋىتى نەزەردىن ساقىت قىلىنىدۇ. ھالبۇكى، بۇ نادانلىقتىن ياكى ساددىلىقتىن بولماستىن، بەلكى خىتاي تەپەككۇرى ئەتەي مەزكۇر ئۇقۇمدىن ئۆزىنى قاچۇرغان.

كوممۇنىستلارنىڭ ئۇرۇش ئۇسۇلى

«قائىدىسىز ئۇرۇش» پەلسەپىسىنى چۈشىنىشىمىزگە ياردەم بېرىدىغان سۇنزىدىنمۇ ئىلگىرىكى تارىخىي ئۆرنەكلەر مەۋجۇت. مىلادىدىن ئىلگىرىكى 638 ـ يىلى، سوڭ ۋە چۇ بەگلىكلىرى ئوتتۇرا تۇزلەڭلىكىنى تالاشقان ۋە ئىككى بەگلىكنىڭ قوشۇنلىرى خوڭ دەرياسى بويىدا ئۇچراشقان. گەرچە چۇ قوشۇنلىرى كۆچلۈك بولسىمۇ، ئۇرۇش قىلىش ئۈچۈن دەريادىن ئۆتۈشكە مەجبۇر ئىدى. سۇڭ بەگلىكىنىڭ بەزى سەركەردىلىرى چۇ قوشۇنىنىڭ تۇنجى تۈركۈم ئەسكەرلىرى قىرغاقتا چىققان، قالغانلىرى دەريادىن ئۆتۈۋاتقان پەيتتە ھۇجۇم قىلىپ، رەقىبلىرىنى چۆچۈتۈۋېتىش تەكلىپىنى بەرگەن. ھالبۇكى، بۇ ئەينى چاغدىكى «ھۇجۇم باشلىنىشتىن بۇرۇن سەپ تۈزۈلۈپ بولغان بولۇشى كېرەك» دەيدىغان (دوگما) ھەربىي ئادەتكە خىلاپ بولغاچقا، سوڭ شياڭگوڭ (宋襄公) مۇشاۋىرلىرىنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلغىلى ئۇنىماي، رەقىبلىرىنىڭ قىرغاقتا تولۇق چىقىپ بولۇشىنى كۈتۈپ تۇرغان ۋە نەتىجىدە مەغلۇپ بولۇپ، ئېغىر يارىلانغان. ئۇنىڭ مەغلۇبىيىتى تارىخىي ساۋاقتا ئايلانغان. خىتاي پەيلاسوپى خەن فېيزى (韩非子) بۇنى «ھەققانىيلىق ئاپىتى» دەپ ئاتىغان. ماۋ زېدوڭمۇ سوڭ شياڭگوڭنى خوڭ دەرياسى بويىدىكى ئۇرۇشتا «چوشقىغا ئوخشايدىغان ھاماقەتلەرچە مېھرىبانلىق ۋە پەزىلەت»نى ئىزھار قىلغان، دېگەن. بەلكىم بۇ چەكلىمىسىز ئۇرۇشنىڭ مەنبەسى بولۇشى مۇمكىن.

پولكوۋنىكلار يەنە يېقىنقى دەۋردىكى خىتاينىڭ ئۇرۇش نەزەرىيەسىدىنمۇ ئۆرنەك ئالغان. ماۋ زېدوڭ 1949 ـ يىلى كوممۇنىستىك ئىنقىلابنىڭ رەھبىرى سۈپىتىدە ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندا، خىتاينىڭ بەش مىڭ يىللىق ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلغانىدى. ئۇ قەدىمكى خىتاي پەلسەپەسى ۋە تارىخىنى ئوقۇشقا ھېرىسمەن ئىدى ھەمدە ئۇنى ئۆزىنىڭ «خەلق ئۇرۇشى» ئۇقۇمىغا تەدبىقلىغانىدى. ئۇزۇن مۇددەتتىن قارىغاندا، «خەلق ئۇرۇشى» ئۇقۇمى خىتاينى يەرشارىدىكى دەرىجىدىن تاشقىرى ھۆكۈمران كۈچكە ئايلاندۇراتتى. ماۋ زېدوڭ 19 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ غەرب خىتاينى مۇپتىلا قىلغان بارلىق ھاقارەتلەردىن، جۈملىدىن «ئەپيۇن ئۇرۇشى» مەزگىلىدە ئەنگلىيە دېگىز ئارمىيەسىنىڭ خىتاي پورتلىرىنى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ۋەيران قىلىۋەتكەنلىكىدىن؛ ياۋروپانىڭ 1912 ـ يىلى چىڭ سۇلالىسىنىڭ يىمىرىلىشىگە سەۋەب بولغان بېسىمىدىن؛ ياپونىيەنىڭ كورىيەنى ۋە مانجۇرىيەنى ئىشغال قىلىۋالغانلىقىدىن؛ 20 ـ ئەسىردىكى خىتاي ئىچكى ئۇرۇشى مەزگىلىدە، غەربنىڭ جياڭ جيېشىنى قوللىغانلىقىدىن ئۆچ ئېلىش پۇرسىتىنى سەۋرچانلىق بىلەن ساقلاشقا رازى ئىدى.

ئەمەلىيەتتە، ماۋ زېدوڭ ئۆزىنىڭ تەرتىپلىك، ئۇزۇن مۇددەتلىك پىلانىنى غەربنى مەغلۇب قىلىشنى مەقسەت قىلغان «يۇز يىللىق مارافون» دەپ سۈپەتلىگەنىدى. شۇنداقلا، ئۇ كېيىنكى ئەسىردە خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئامېرىكا، ياۋروپا ياكى باشقا چوڭ كۈچلەر بىلەن بىۋاستە ھەربىي تىركىشىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن قوللىدىن كېلىشچە تىرىشىدىغانلىقىنى بەلگىلىگەنىدى. بۇ ئومۇمىي ئىستراتېگىيە ماۋ زېدوڭنىڭ دىققىتىنى ئىچكى پروجېكتلارغا، جۈملىدىن 1958 ـ يىلى ئىقتىسادنى سانائەتلەشتۈرۈشنى مەقسەت قىلغان «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش»كە ۋە يەر ئىسلاھاتىغا قارىتىشىغا ئىمكانىيەت ياراتتى. لېكىن، بۇ ئۇرۇنۇش كۈتكەنىنىڭ ئەكسىچە نەتىجە بېرىپ، 1959 ~ 1961 ـ يىللىرىدىكى چوڭ ئاچارچىلىقتا نەچچە ئون مىليون ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولدى. «يۇز يىللىق مارافون» يەنە 1966 ~ 1976 ـ يىللىرىدىكى رەھىمسىز «مەدەنىيەت ئىنقىلابى»غا سەھنە ھازىرلىدى. ھالبۇكى، مەزكۇر ئىنقىلاب خىتاينىڭ ئىقتىسادى، كۈلتۇرى ۋە شەخسىي تۇرمۇشىنىڭ ھەر قايسى تەرەپلىرىنى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ كونتروللۇقىغا كىرگۈزۈش ئۈچۈن، مىليونلىغان پۇقرالارغا تەھدىت سالدى، «قايتا تەربىيە»لىدى ۋە ئۆلتۈردى.

1950 ـ ۋە 1960 ـ يىللاردىكى بارلىق مالمانچىلىقلار داۋامىدا، ماۋ زېدوڭ غەرب بىلەن بىۋاستە ھەربىي توقۇنۇشتىن ساقلىنىشقا ئۇرۇندى. ئۇنىڭ خىتاينى «سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كوممۇنىزم ئىتتىپاقىدىكى كىچىك ھەمراھى» دەپ سۈپەتلىشى غەربنىڭ «خىتاي نىسبەتەن زىيانسىز ۋە قالاق، شۇنداقلا سوۋېت ئىتتىپاقىغا سېلىشتۇرغاندا تەھدىتى تېخىمۇ تۆۋەن» دېگەن تونۇشىنى كۈچەيتتى. ماۋ زېدوڭ ستالىن ۋە ئۇنىڭ ۋارىسلىرىنىڭ ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكاسى ۋە باشقا جايلاردىكى بولغۇسى كوممۇنىزم ئىنقىلابلىرىنى قوللىغانلىقىدىن خۇشال ئىدى ھەمدە خىتاي بۇ جەريانداا نامرات ۋە ئاجىز قىياپەتكە كىرىۋالغانىدى.

گەرچە 1950 ـ يىلىدىن 1953 ـ يىلىغىچە داۋاملاشقان شىمالىي كورىيە ئۇرۇشىدا ئۆچ مىليونغا يېقىن خىتاي ئەسكىرى ۋە پۇقراسى شىمالىي كورىيە ئارمىيەسىنى قوللىغان بولسىمۇ، ئەمما ماۋ زېدوڭ بۇ جەريانداا بىر مىليونغا يېقىن ئادەمنىڭ ئۆلگەن ۋە يارىلانغانلىقىنى نەزەردە تۇتقان ھالدا، «يۇز يىللىق مارافون» ئارقا كۆرۈنۈشىدە، مەزكۇر ۋاكالەتچى ئۇرۇش بايلىقنى قورقۇنچلۇق دەرىجىدە خوراتقانلىق دەپ يەكۈن چىقارغان. يەنە شۇنىڭدەك، ۋېيتنام ئۇرۇشى مەزگىلىدە خىتاينىڭ نەچچە مىليارد دوللار سەرپ قىلىپ شىمالىي ۋېيتنامنى ھەربىي جەھەتتىن قوللىشى ناباب دىققەت چېچىش دەپ قارالدى.

1967 ـ يىلىغا كەلگەندە، خىتاي ئۆزىنىڭ يادرو پروگراممىسىغا بىنائەن تۇنجى ھىدروگېن بومبىسىنى ياساپ چىقتى. ئەمما، ماۋ زېدوڭ ھېچقاچان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭكىگە سېلىشتۇرغىلى بولىدىغان غايەت زور يادرو قورال ئامبىرىغا ئىگە بولۇشقا ئۇرۇنمىدى. ئۇنىڭ مەقسىتى ئامېرىكانى تەيۋەن ياكى شىمالىي كورىيەگە

ئەۋلاد گۈزەللىمىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مۇداخىلە قىلىشتىن توسۇپ قالالىغۇدەك، ئەمما خىتاينىڭ ئاساسىي بايلىقلىرىنى خورىتىۋەتمىگۈدەك مىقداردا يادرو باشقۇرۇلىدىغان بومبا ياساش ئىدى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ زىيادە كۆپ ھەربىي خىراجەت سەۋەبلىك ۋەيران بولغانلىقىدىن ۋە دۇنيا مىقياسىدا يادرو قوراللىرىنىڭ كېڭىيىشىنى تەرغىب قىلغان رەزىل قۇتراتقۇ سۈپىتىدە تەنقىدلەنگەنلىكىدىن خۇشال ئىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خىتاي خاتىرجەم ھالدا ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ۋە يادروسىز ھەربىي ئىقتىدارىنى كۈچەيتىشكە زېھىن ئاجرىتالايتتى.

ماۋ زېدوڭنىڭ 1970 ـ يىللارنىڭ بېشىدا نىكسون ھۆكۈمىتى بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشى، جۈملىدىن پىرىزدېنت رىچارد نىكسون ۋە دۆلەت سېكرېتارى ھېنرى كىسىنگېرنىڭ ئەزىز مېھمان سۈپىتىدە بېيجىڭغا تەكلىپ قىلىنىشى ماۋ زېدوڭنىڭ كېيىنكى ئىستراتېگىيەلىك قالتىس چارىسى ئىدى. (ئەگەر سۈنزى بۇلارنى كۆرگەن بولسا) ماۋ زېدوڭنىڭ نىكسوننىڭ ئۇنىڭغا (يەنى ماۋ زېدوڭغا) قارشى تاشقى سىياسەت غەلىبىسىگە بولغان تەلپۈنۈشىدىن قانداق پايدىلانغانلىقى سۈنزىنىمۇ پەخرلەندۈرگەن بولاتتى. خىتاي كومپارتىيەسى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىغا بويۇن ئېگىش ئارقىلىق، ئامېرىكانىڭ مەبلىغىگە ۋە تېخنىكىسىغا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئامېرىكانىڭ خىتاي تۇغرىسىدىكى «تەھدىتى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭكىدىن خېلىلا تۆۋەن بولغان تەرەققىي قىلمىغان دۆلەت» دېگەن تونۇشى تېخىمۇ كۈچەيدى. نىكسون ھۆكۈمىتى خىتايىنى «ئاچقانلىقى» بىلەن ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاندى ـ يۇ، ئۇزۇن مۇددەتتىن قارىغاندا، بۇنىڭ ئامېرىكادىن بەكرەك خىتايغا پايدىلىق ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتەلمىدى. بۇ ئۇرۇش قىلمايلا دۇشمەننى يېڭىشنىڭ، جۈملىدىن باشقا ئۇسۇللار ئارقىلىق دىپلوماتىيە ۋە سودىدىن ئۇرۇش سۈپىتىدە پايدىلىنىشنىڭ تىپىك مىسالى ئىدى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى 15 يىلدا، ئامېرىكا سوۋېت ئىتتىپاقىنى مۇقىمسىزلاشتۇرۇشتىن ئىبارەت سوغۇقچىلىق ئۇرۇشى ئىستراتېگىيەسىنىڭ بىر قىسمى سۈپىتىدە خىتاينى قوللىدى. ئامېرىكا شىركەتلىرى خىتايدا بارغانسېرى كۆپلەپ سودا قىلىشقا باشلىدى. ھالبۇكى، بۇ «سىياسىي، سودا ۋە ھەربىي توقۇنۇشلارنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى ئىنتايىن ئاز ياكى تامامەن يوق» دەپ قارايدىغان ئامېرىكاچە تەپەككۇرنىڭ مەھسۇلى ئىدى. شۇنداقلا، ئامېرىكا سىياسىيونلىرىنىڭ كۆپىنچىسى خىتاينىڭ مۇستەبىت ۋە دېموكراتىيەگە قارشى تۇزۇمىنى ھەمدە ئۇنىڭ كىشىنى چۆچۈتىدىغان كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكلىرىنى كۆرمەسكە سالدى. كۆپ ساندىكى ئامېرىكالىقلار «خىتاينىڭ كاپىتالىزم ۋە ئەركىن سودىنى قوبۇل قىلىشى مۇقەررەر ھالدا خىتايىنى ئەسلىدىكىدىن ئەركىنلەشتۈرىدۇ ۋە ئاددىي خىتاي پۇقرالىرىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلايدىغان كەلگۈسى ئىسلاھاتقا تۈرتكە بولىدۇ» دەپ قارايتتى.

ئەپسۇسلىنارلىقى، ئامېرىكا سىياسىيونلىرى، سىياسەت مۇتەخەسسىسلىرى، شىركەت خوجايىنلىرى ۋە مەبلەغ سالغۇچىلار ئارىسىدىكى بۇ ئورتاق تونۇش ئۇلارنىڭ سۈبېيكتىپ ئارزۇسىدىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. 1976 ـ يىلى ماۋ زېدوڭنىڭ ئۆلۈشى؛ 1978 ـ يىلى دېڭ شياۋپىڭنىڭ خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ۋە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ «ئالىي رەھبىرى» سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىشى؛ 1980 ـ يىللاردا خىتاينىڭ چەتئەل مەبلىغى ۋە يەرشارىۋى سودىدىن بارغانسېرى كۆپلەپ نەپ ئېلىشى ۋە خىتاي ئىقتىسادىنىڭ گۈللىنىشى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

جەريانىدىمۇ بۇ خىل سۇبيېكتىپ ئارزۇ ئىزچىل داۋاملاشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، خىتاي كومپارتىيەسى تەدرىجىي ھالدا دېموكراتىيەگە قاراپ مېڭىشنىڭ ئورنىغا، پۇقرالىرىنىڭ ھاياتىنىڭ ھەر قايسى تەرەپلىرىنى قاتتىق تىزگىنلەشنى داۋاملاشتۇرۇپ، كىشىلىك ھوقۇق، پۇقرالار ئەركىنلىكى ياكى قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىشنى پۈتۈنلەي رەت قىلدى.

ئاندىن 1989 ـ يىلىدىكى تيەنئەنمېن مەيدانى كرىزىسى يۈز بەردى ۋە شۇنىڭ ئارقىدىن «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»قا يول ئاچقان ئون يىل باشلاندى.

تيەنئەنمېن مەيدانىنىڭ ئاسارەتلىرى

1989 ـ يىلى 5 ـ ئايدىن باشلانغان ئۈچ ھەپتە ئىچىدە، ئوقۇغۇچىلار، ئىشچىلار ۋە پۇقرالار ھوقۇقى ھەرىكىتىنىڭ رەھبەرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئاددىي خىتاي پۇقرالىرى بېيجىڭدىكى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە تيەنئەنمېن مەيدانىغا يىغىلىپ، دېموكراتىيە ۋە پۇقرالار ھوقۇقىنى قوللاش يۈزىسىدىن نامايىش ئۆتكۈزدى. نامايىش 4 ـ ئايدا خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئىسلاھاتپەرۋەر باش سېكرېتارى خۇ ياۋباڭنىڭ (胡耀邦) ئۆلۈمىدىن كېيىن باشلانغانىدى. ئون يىل داۋاملاشقان ئىقتىسادىي ئىسلاھاتتىن كېيىن، خىتاي بازار ئىگىلىكىگە قاراپ تەرەققىي قىلغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئىسلاھات ئادەتتىكى پۇقرالارغا ئەمەس، پەقەت خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئىچكى خادىملىرىغىلا نەپ يەتكۈزۈۋاتقاندەك قىلاتتى ۋە بۇ ئەھۋال نۇرغۇن خىتايلارنى ئەنسىزلىككە سالغانىدى. ئۇلارنىڭ پۇل پاخاللىقى، چىرىكلىك ۋە سىياسىي مەسىلىلەرگە ئىشتىراك قىلىش چەكلىمىسى قاتارلىق باشقا جەھەتلەردىمۇ نارازىلىقلىرى بار ئىدى.

مەيداندىكى نامايىشچىلار سېپى ئىزچىل زورىيىپ، 5 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا يۇقىرى چەككە يەتتى. خىتاي كومپارتىيەسى كوممۇنىستىك ئىنقىلابتىن كېيىنكى قىرىق يىلدا بۇنىڭغا يېقىن كېلىدىغان نامايىشنى ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغانىدى. مەيداندىكى كۈندىلىك ۋەقەلەر، بولۇپمۇ نامايىشچىلارنىڭ «ئايال ئەركىنلىك ئىلاھى»نىڭ ھەيكىلىگە تەقلىد قىلىپ، كۆپۈك كاۋچۇك ۋە قەغەز بوتقىسىدىن 33 فۇت ئېگىزلىكتە ھەيكەل تىكلىشى دۇنيا مىقياسىدا تاراتقۇلارنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. ئۇلار بۇ ھەيكەلنى «ئايال دېموكراتىيە ئىلاھى» دەپ ئاتىغانىدى. دۇنيا مىقياسىدىكى كۆزەتكۈچىلەر خىتايدىكى بۇ ۋەقەنىڭ ئامېرىكانىڭ (مۇستەقىللىق يىلى بولمىش) 1776 ـ يىلىغا ياكى فرانسىيەنىڭ (چوڭ ئىنقىلاب پارتلىغان) 1789 ـ يىلىغا باراۋەر كېلىدىغانلىقىغا قىزىقىشماقتا ئىدى.

لېكىن، 6 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنىگە كەلگەندە، دېڭ شياۋپىڭ ۋە ئۇنىڭ يېقىن يانتاياقلىرى تيەنئەنمېن مەيدانىنى تازىلاپ، بېيجىڭنى كونترول قىلىشنى، ھەتتا زۆرۈر تېپىلغاندا قورال كۈچى ئىشلىتىشنى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

پىلانلىدى. 6 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى ھەربىي ھالەت يولغا قويۇلدى، نامايىشچىلار ئۆي ئىچىدە تۇرۇش (مەيدانغا چىقماسلىق) توغرىسىدا ئاگاھلاندۇرۇلدى. ئەمما نۇرغۇن كىشىلەر مەيداندا قېلىپ، يېقىنلىشىپ كەلگەن ئارمىيە بىلەن تىركەشتى. 6 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى، ئارمىيە نامايىشچىلارغا قورال كۈچى ئىشلەتكەندە، «ئايال دېموكراتىيە ئىلاھى»نىڭ ھەيكىلى ۋەيران بولدى. 6 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى، تيەنئەنمېن مەيدانىدا قاتارلىشىپ كېلىۋاتقان تانكىلارنىڭ ئالدىنى توسقان، تەنھا، نامسىز، نامايەندە خاراكتېرلىك «تانكا توسقۇچى» توغرىسىدىكى ۋىدىيو ۋە سۈرەتلەرنىڭ دۇنيا مىقياسىدا تارقىلىشى ئارقىلىق، مەزكۇر نامايىشلارنىڭ باستۇرۇلغانلىقى كىشىلەرنىڭ خاتىرىسىگە ئورناپ كەتتى. «تانكا توسقۇچى»نىڭ كىملىكى ۋە شۇنىڭدىن كېيىنكى قىسمىتى ھېلىھەم نامەلۇم.

تيەنئەنمېن مەيدانىدا ئارمىيە تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن خىتاي پۇقرالىرىنىڭ سانى بىر قانچە يۈزدىن ئون مىڭغىچە دەپ مۆلچەرلەنگەن بولسىمۇ، ئەزەلدىن ئېنىق جەزملەشتۈرۈلمىدى. كەم دېگەندە ئون مىڭ نامايىشچى قولغا ئېلىنغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قاتتىق جازالانغان بولۇش ئېھتىماللىقى يۇقىرى. (بۇ ۋەقە سەۋەبلىك) خىتاينىڭ دۇنيا سەھنىسىدىكى ئىناۋىتى ئېغىر زەربىگە ئۇچرىدى.

ھالبۇكى، ئارىدىن بىر ئاي ئۆتەر ـ ئۆتمەستىن، ئامېرىكا دۆلەت بىخەتەرلىك مەسلىھەتچىسى برېنت سىكوۋروفتنىڭ (Brent Scowcroft) بېيجىڭدىكى مەخپىي يىغىندا دېڭ شياۋپىڭ بىلەن سالاملىشىۋاتقان سۈرىتى ئاشكارىلاندى. ئېنىقكى، چوڭ بۇش ھۆكۈمىتىنىڭ نامايىشچىلارنى قىرغىن قىلغان ۋە باستۇرغان خىتاي كومپارتىيەسىنى جازالاش نىيىتى يوق ئىدى. گەرچە ئامېرىكا خەلقى ئومۇمىيۈزلۈك ھالدا «تانكا توسقۇچى»غا بولغان قايىللىقىنى ئىپادىلىگەن ۋە «دېموكراتىيە ئىلاھى»نىڭ ھەيكىلىنى ياسىغان باتۇرلارغا ھېسداشلىق قىلغان بولسىمۇ، ھۆكۈمىتىمىز بۇ مۇستەبىتلىكنى ۋە كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكىنى كۆرمەسكە سېلىشنى قارار قىلدى. ئېنىقكى، چوڭ بۇش ھۆكۈمىتى ئىقتىسادى كۈنسېرى كۈچىيىۋاتقان خىتاي بىلەن بولغان سودا مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ مۇھىم دەپ قارىغانىدى.

ئامېرىكا ھۆكۈمىتى «كاپىتالىزمنى دۇنيا ئەركىنلىكىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىن مۇھىم ئورۇنغا قويدى» دەپ ئەيىبلىنىۋاتقاندا، بىر قىسىم (ئاتالمىش) تاشقى سىياسەت مۇتەخەسسىسلىرى ئامېرىكانىڭ بۇ ئىككىسىدىن بىرنى تاللاشقا مەجبۇر ئەمەسلىكىنى دەۋا قىلىشتى. ئۇلار ئىشەنچ بىلەن «خىتاي ئىقتىسادىنىڭ شىددەت بىلەن ئېشىشى ۋە گۈللىنىشى تەبىئىي ۋە مۇقەررەر ھالدا خىتاينىڭ سىياسىي جەھەتتە تېز سۈرئەتتە ئەركىنلىشىشىگە سەۋەب بولىدۇ» دەپ مۆلچەرلەشتى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە، «مۇستەبىت ھاكىمىيەتنىڭ كونتروللۇقىدىكى گۈللەنگەن كاپىتالىستىك ئىقتىساد» ئۇقۇمى تەسەۋۋۇرغا سىغمايتتى، شۇڭا بۇنداق ئېھتىماللىققا تەييارلىق كۆرۈشنىڭ تېخىمۇ زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى.

ھالبۇكى، بۇ (يەنى «مۇستەبىت ھاكىمىيەتنىڭ كونتروللۇقىدىكى گۈللەنگەن كاپىتالىستىك ئىقتىساد») دەل دېڭ شياۋپىڭ بىلەن خىتاي كومپارتىيەسى ۋۇجۇدقا چىقارماقچى بولغان «بىرىكمە» ئىدى. كېيىن «تيەنئەنمېن ھۆججەتلىرى» دەپ ئاتالغان مەخپىي ھۆججەتلەر ئارقىلىق خەۋەر

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تاپقىنىمىزدەك، خىتاينىڭ 1989 ـ يىلىدىكى ۋەقەدىن ئالغان ئاساسلىق ساۋىقى «يۈز بەرگۈسى نامايىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، خەلقنى تېخىمۇ قاتتىق باستۇرۇش كېرەك. خىتاي كومپارتىيەسى غەربنىڭ سۆز ئەركىنلىكى، دېموكراتىيە ۋە كىشىلىك ھوقۇق قاتارلىق خەتەرلىك ئىدىيەلىرىنىڭ خىتايغا سىڭىپ كىرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن تاراتقۇلارنى كونترول قىلىش ۋە خەلقنى ئىدىيە جەھەتتە تەربىيەلەش جەھەتتىكى ھوشيارلىقىنى ئۆستۈرۈشى كېرەك» دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. شۇنداقلا، ئۇلار بۇ جەرياندا خىتايغا ئېقىپ كىرىۋاتقان، خىتاينىڭ دۇنياۋى ئىقتىسادىي كۈچكە ئايلىنىشىدا پەۋقۇلئاددە مۇھىم بولغان غەرب كاپىتالى ۋە تېخنىكىسىدىن ئايرىلىپ قالماسلىققا كاپالەتلىك قىلىشى كېرەك ئىدى. ئۇلار سىياسەت بىلەن ئىقتىسادنىڭ ئارىسىغا كۈچلۈك، يىقىلماس تام سېلىشقا موھتاج ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىنكى بىر نەچچە يىلدا ئىنتېرنېتنىڭ بارلىققا كېلىشىگە ئەگىشىپ، بۇ تام ئىنتېرنېتنى توسۇشنى مەقسەت قىلغان «تور سەددىچىنى»نىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. خىتاي پۇقرالىرى چوقۇم غەربنىڭ خەتەرلىك تور بېكەتلىرى ۋە ئىجتىمائىي ئالاقە تورىدىن، شۇنداقلا غەربنىڭ رادىيولىرى ۋە يازما ئەسەرلىرىدىن «قوغدىلىشى» كېرەك ئىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، خىتاي كومپارتىيەسى خىتاي تاراتقۇلىرىدا ۋە دەرسخانىدا تيەنئەنمېن مەيدانىدىكى نامايىشنىڭ تىلغا ئېلىنىشىنى قەتئىي چەكلەپ كەلدى. ھەتتا، 1989 ـ يىلدىكى ۋەقەلەرنى تىلغا ئېلىشمۇ جىنايەت ھېسابلاندى. ئەمما خىتاي رەھبەرلىرى «پارتىيەنىڭ ئېھتىياجىنىڭ خەلقنىڭكىدىن پەرقلىقتەك كۆرۈنۈشىگە يول قويۇش ئاپەتتۇر» دېگەن مۇھىم ساۋاقنى ئۇنتۇپ قالمىدى.

ئامېرىكانىڭ «خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ دۈشمىنى» ئىكەنلىكى يەنە بىر ساۋاق ئىدى. ھەتتا، (خىتاينىڭ نەزىرىدە) ئامېرىكا خىتاي كومپارتىيەسىگە دۈشمەن بولۇپلا قالماستىن، پارتىيەنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىغا نىسبەتەن بىۋاستە تەھدىت ئىدى. راست ـ يالغان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ـــ بەزىلەر ئۇنى قورقۇنچلۇق خاتا يەكۈن دەپ قارايدۇ ـــ بۇنداق قىلىش (يەنى ئامېرىكانى خىتاي كومپارتىيەسىنى ئاغدۇرۇشنى ئويلايدىغان دۈشمەن قىلىپ كۆرسىتىش) قولايلىق ئىدى. تيەنئەنمېن مەيدانىدىكى نامايىشنى ئامېرىكاغا دۆڭگىگەندە، خەلقنىڭ دىققىتىنى پارتىيەدىكى چىرىكلىك ۋە ئاممىۋى بۆلۈنۈش مەسىلىلىرىدىن بۇرۇۋەتكىلى بولاتتى. شۇنداقلا، «ئامېرىكا خىتاينى يەنە بىر قېتىم ھاقارەتلىدى» دېيىش «يۈز يىللىق مارافون»نىڭ سىنارىيەسىگىمۇ ماس كېلەتتى. ئەمما بۇ چاغدا خىتاي ئاجىز ئەمەس ئىدى. ئەلۋەتتە، بەك كۈچلۈكمۇ ئەمەس ئىدى ـ يۇ، لېكىن قولىدىغان كېلىدىغان ۋاستىلەر ئارقىلىق (ئامېرىكادىن ئىبارەت) بۇ دۈشمەن بىلەن تۇتۇشۇپ بېقىشقا قادىر ھەم ھېرىسمەن ئىدى. (ئەنە شۇ رەۋىشتە) 1989 ـ يىلى يېڭى سوغۇقچىلىقى ئۇرۇشى باشلاندى، گەرچە ھېچكىم بۇ ھەقتە بىزنى ۋاقىپلاندۇرمىغان بولسىمۇ.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

كىتابنى ئوقۇش

كېيىنكى بابلاردا مەن چەكلىمىسىز ئۇرۇشنىڭ مۇھىم قىسىملىرىنى ئۈزۈندە شەكلىدە بايان قىلىپ ئۆتىمەن ۋە ئۇلارنى ئىزاھلايمەن. مەن بەك ئۇزىراپ كەتكەن، گاھىدا كىشىنى قايمۇقتۇرۇپ قويىدىغان، تېمىدىن چەتنەپ كەتكەن قىسمەن جايلارنى قىسقارتىۋەتكەندىن سىرت، ئىككى نەپەر ئەدەبىياتچى پولكوۋنىكنىڭ يېزىقچىلىق ئۇسلۇبى ۋە تەپەككۇرىنى ئىمكانقەدەر ئۆز پېتى ساقلاپ قېلىشقا تىرىشتىم. بۇ كىتابنىڭ خىتايچە نەشرى يېڭى نەشردىن چىققان چاغدا (ئۇ ھېلىھەم كىتابخانىلاردا ۋە ئامازوندا ئاشكارا سېتىلىدۇ)، ئامېرىكا مەركىزىي ئىستىخبارات ئىدارىسىنىڭ «چەتئەل رادىيوسى ئۇچۇرلىرى باشقارمىسى» تەرىپىدىن ئېنگلىزچىگە تەرجىمە قىلىنغان بولسىمۇ، قىسمەن ئىبارىلەر (دەل جايىغا چۈشۈرۈلۈپ ئەمەس) يېقىن كەلگۈدەك قىلىپلا تەرجىمە قىلىنغان. ئەمما ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، پولكوۋنىكلار مەقسەت ـ مۇددىئاسىنى ناھايىتى ئېنىق ئىپادىلىگەن. شۇنداقلا، ئۇلارنىڭ ئۆز سۆزىنى ـــ يەنى خىتاينىڭ بىر ئەۋلاد ھەربىي ۋە سىياسىي رەھبەرلىرى ئوقۇغان سۆزلەرنى ـــ ئوقۇش ئۇلار يەتكۈزگەن پىكىرلەرنى چۈشىنىشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلىدۇر. مەن ئۇلارنىڭ بىر قىسىم نەسرىي بايانلىرىنىمۇ ئۆز پېتى ئىپادىلەشكە تىرىشتىم. چۈنكى، «تېخنىكا ئىنسانلارنىڭ پۇتىدىكى <سېھىرلىك ئاياغ>غا ئوخشايدۇ» دېگەندەك ئىبارىلەر ھەربىي تەلىماتلاردىن ئەمەس، بەلكى قەدىمىي خىتاي شېئىرىيىتىدىن كەلگەندەك قىلاتتى.

ئاپتورلار غايەت زور داۋالغۇش مەزگىلىدە يەر شارىۋى ۋەقەلەرگە ـــ بولۇپمۇ ئىقتىسادىي ۋە تېخنىكا جەھەتتىكى ـــ بولغان ئۆتكۈر تونۇشنى نامايان قىلغان ھەمدە ئۆز ئارقا كۆرۈنۈشىنىمۇ ياخشى ئىپادىلەپ بەرگەن. مەن كىتابتىن ئالغان بۆلەكلەرگە بەلگە قويدۇم ۋە ئەسلى باب ماۋزۇلىرى ۋە تارماق ماۋزۇلارنى ئۆز پېتى ساقلاپ قالدىم. بەزىدە زۆرۈر تېپىلغاندا پاكىت ۋە مەزمۇن قوشۇش ئۈچۈن تېكىست ئىچىگە تىرناق ئاچتىم.

مەن ئۇلارنىڭ تىل ئۇسلۇبى ۋە پۇرىقىنى ساقلاپ قېلىشقا تىرىشتىم، ئەمما ئارتۇقچە مەزمۇنلارنى ۋە بىر قىسىم ئېنىقسىز نەزەرىيەلەرنى چىقىرىۋەتتىم. ئاندىن ئۆزئارا باغلىنىشچانلىقى توغرىسىدا توختالدىم ۋە ئۇلار تەتقىق قىلغان ئاساسىي تەلىماتلارنىڭ بىز خىتاي كومپارتىيەسىدىن كۆرۈۋاتقان قىلمىشلاردىن قانداق ئالدىن بېشارەت بەرگەنلىكىنى چۈشەندۈردۈم. مەن «خىتاي كومپارتىيەسى» دېگەن نۇقتىنى تەكىتلەيمەن، چۈنكى بۇ خىتايغا قارشى كىتاب بولماستىن، بەلكى خىتاي كومپارتىيەسىگە قارشى كىتابتۇر. ئەمەلىيەتتە، مەن بىز يېتەرلىك كۈچ بىلەن كومپارتىيەگە قارشى كۈرەش قىلساق، خىتاينىڭ ئۆزگىرىپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

قولىڭىزدىكى بۇ كىتابنى ئوقۇغاندا، «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ 1999 ـ يىلى نەشىر قىلىنغانلىقىنى ۋە شۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن يېزىلغانلىقىنى ئېسىڭىزدە تۇتۇشىڭىز كېرەك. ئۇ ھەم ئالدىغا، ھەم ئارقىغا نەزەر سالغان كىتابتۇر. «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ ئاپتورلىرى تارىخنى ۋە خىتاينىڭ مەۋجۇت ئىستراتېگىيەسىنى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

شەرھلىگەن، شۇنداقلا تېخنىكا جەھەتتىن تەرەققىي قىلغان بىر دۇنيانىڭ يېتىپ كېلىشىنى مۆلچەرلىگەنىدى. كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمدەك، ئۇلار خىتاينى تېخى يەرشارىۋى كۈچ ئەمەس، بەلكى ئىقتىسادىي ئېشىشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا تۇرۇۋاتقان ۋە پات يېقىندا مىسلى كۆرۈلمىگەن گۇللىنىشنى باشتىن كەچۈرىدىغان دۆلەت دەپ قارايتتى. غەرب ئەللىرى خىتاينىڭ گۇللىنىشكە باشلىغانلىقىدىن ۋە خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ ياخشى ئەزاسىغا ئايلانغانلىقىنى كۆرگەنلىكىدىن خۇشال ئىدى. لېكىن، خىتاي رەھبەرلىرىنىڭ غەرىزى باشقا ئىدى.

ئۇچىنچى باب: تېخنولوگىيەنىڭ «سېھرىلىك كەشى»

2021-يىلى 9-ئايدا، ئامېرىكا فېدېراتسىيە تەكشۈرۈش ئىدارىسىنىڭ (FBI) باشلىقى كرىستوفېر رەي (Christopher Wray) ئامېرىكا پارلامېنتىدا، ئامېرىكادىكى قانۇن ئىجرائاتىغا بولغان تەھدىتنى مۇھاكىمە قىلىپ، ھازىر ئامېرىكادا خىتاينىڭ جاسۇسلۇقىغا ئالاقىدار 2000 دىن ئارتۇق دېلونىڭ داۋاملىشۋاتقانلىقىنى راستچىللىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويىدى. «بىز ھەر 12 سائەتتە خىتايغا مۇناسىۋەتلىك يېڭى بىر تەكشۈرۈشنى باشلايمىز، بۇ تەكشۈرۈشلەر مەملىكىتىمىزدىكى ھەر قايسى شتاتلارنىڭ ئىقتىسادىي ساھەلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ» دەيدۇ رەي. «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نى يازغان پولكوۋنىكلار بۇ خىل ھالەتتىن پەخىرلەنمەي قالمايدۇ، ئەلۋەتتە.

ئۇلار ئۆز ئەسرىنىڭ بىرىنچى بابىدا مۇنداق ئىككى ئاچقۇچلۇق نۇقتىنى ئوتتۇرىغا قويغان:

(1) ئامېرىكا خىتاينىڭ دۈشمىنىدۇر (2) تېخنىكىنىڭ تەرەققىياتى خىتاينى بۇ دۈشمەننى مەغلۇپ قىلىدىغان قورالغان ئىگە قىلماقتا. ئۇلار ئامېرىكانى ھەربىي جەھەتتە تېخنىكىغا بەكلا تايىنىپ قالغانلىقىغا قارىماستىن، تېخىكىنىڭ ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان «يېڭى تېپتىكى ئۇرۇش»تا قانداق ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى چۈشەنمەيدۇ، دەپ قارايدۇ. ئەلۋەتتە، مۇمكىن بولغان ھامان (ئەھمىيىتى توغرىسىدا داۋراڭ سېلىنغان) ئۇشبۇ تېخنىكىلارنى ئوغرىلاش ئۇرۇشىنىڭ زۆرۈر ۋەزىپىسى ئىدى.

لېكىن، بايلىقى يېتەرسىز بىر دۆلەت (يەنى خىتاي) ئۇچۇن، تېخنىكا پەقەتلا ئىشنىڭ باشلىنىشى، جۈملىدىن «ئامېرىكانى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈش»تىن ئىبارەت تېخىمۇ چوڭ نىشانغا يېتىشتىكى ۋاستىدۇر. ئۇلار ئۆز دۈشمىنى (ئامېرىكا)نى تەتقىق قىلغان ۋە ئۇنىڭ ئاجىزلىقىنى بايقىغاندىن كېيىن، ئۇ ھەقتە چوڭقۇرلاپ ئىزدىنىشكە باشلىغانىدى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئاپتورلار خىتاينى بۇ خىل غەيرىي ھەربىي مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا تولىمۇ ماس كېلىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئامېرىكاغا ئوخشاش دۆلەتكە نىسبەتەن، دۆلەت ئارمىيەسىنىڭ ۋەزىپىسى ئۆز ۋەتەننى، خەلقنى، ئىتتىپاقداشلىرىنى ۋە ئاساسىي قانۇنىنى قوغداشتۇر. لېكىن، خىتاي ئازادلىق ئارمىيەسى دۆلەت ئارمىيەسى بولماستىن، خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ قوراللىق قانىتىدۇر. ئۇنىڭ ئاساسلىق ـــ ئەمەلىيەتتە بىردىنبىر ـــ فۇنكسىيەسى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرۇشىغا كاپالەتلىك قىلىشتۇر. ئۇلارنىڭ كۆنتەرتىپىدە خىتاي خەلقنىڭ ئېھتىياجى بار دېگەن تەقدىردىمۇ، تولىمۇ ئازقىدا تۇرىدۇ.

بۇ شۇنىڭدىن دېرەك بېرىدۇكى، چىياۋ لىياڭ ۋە ۋاڭ شياڭسۇيدەك پولكوۋنىكلار تېگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا سىياسىي خادىملاردۇر. ئۇ ئىككىلىسى ھەربىي ئائىلىنىڭ پەرزەنتلىرى بولۇپ، ئۇلار ئۆرۈشنى تامامەن سىياسىي ئۇقۇم دەپ قارايدىغان مۇھىتتا ئۆسۈپ يېتىلگەن. خىتاي ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئوفىتسېرى بولۇش سۈپىتى بىلەن، ئۇلارنىڭ بۇرچى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئۆز ئىرادىسىنى ئۆز پۇقرالىرىغا ۋە باشقا ئەللەرگە تېڭىشىغا يانتاياق بولۇشتۇر. گەرچە خىتاي ئازادلىق ئارمىيەسى ئامېرىكانىڭ سادام ھۈسەيىن ۋە سلوبودان مىلوشېۋىچقا (Slobodan Milošević) ئۆز ئىرادىسىنى تاڭغان چاغدا قىلغىنىدەك، تېخىمۇ ئىلغار قورال ۋە قوشۇننى ئىشقا سالسا، بۇ نىشانلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى تېخىمۇ ئاسان بولۇشى مۇمكىن بولسىمۇ، ئەمما (خىتايغا نىسبەتەن) ئەمدى بۇنداق قىلىشنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىغانىدى. ئۇلار (ئۆز ئەسىردە) ئۆز ئىرادىسىنى يېڭى ئۇسۇللار ئارقىلىق باشقىلارغا تاڭىدىغان يېڭىچە دەرىجىدىن تاشقىرى كۆچنى تەسۋىرلىگەنىدى.

«چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ كىرىش سۆزىدىن

ستالىن تولىمۇ شۇم نىيەتلىك بىلەن: «بىز كاپىتالىستلارنى دارغا ئاسقاندا، ئۇلار بىز (ئۇلارنى دارغا ئېسىشتا) ئىشلىتىدىغان ئارغامچىنى بىزگە سېتىپ بېرىدۇ» دېگەنىدى. بەلكىم بۇ بەكلا مۇبالىغە قىلىۋېتىلگەن ياكى ستالىن ئۆزىنىڭ بۇ تەسەۋۋۇرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشتىن ئاجىز كەلگەن بولۇشى مۇمكىن.

... كىممۇ تەسەۋۋۇر قىلالىسۇنكى، ئۆزىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى بىلەن بارلىق سىناريىلەرنى ئۆزگەرتىۋەتكەن، جاھانغا پاتماي قالغان رولچى ئۆزىنىڭ بۇ خىل تەڭداشسىز رولىنى ئېلىۋاتقان ئاخىرقى ئارتىس ئىكەنلىكىنى تۇيۇقسىزلا بايقاپ قالدى. شۇنداقلا، ئۇ سەھنىدىن چۈشمەي تۇرۇپلا، ئۇنىڭغا ئەمدى باش رول ئالالماسلىق ئېھتىمالىنىڭ چوڭ ئىكەنلىكى، ئەڭ كەمىدە سەھنىنىڭ مەركىزىدىن ئورۇن ئالىدىغان بىردىنبىر رولچى ئەمەسلىكى ئېيتىلدى. سىزچە شۇ چاغدىكى ھېسسىيات قانداق بولار؟

ئەۋلاد گۈزەللىمىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بەلكىم، بۇ خىل ھېسسىياتنى ئەڭ چوڭقۇر ھېس قىلغىنى ھەرزامان قۇتقۇزغۇچى، ئوت ئۆچۈرگۈچى، دۇنيا ساقچىسى، تىنچلىق ئەلچىسى قاتارلىق روللارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىشنى ئويلايدىغان ئامېرىكالىقلار بولۇشى مۇمكىن.[1] («چەكلىمىسىز ئۇرۇش» 41~40 ـ بەتلەر)

ئامېرىكا ئۆزىنىڭ يەرشارىۋى كۈچىنىڭ يۇقىرى پەللىسىدە تۇرۇۋاتقان پەيتتە، چياۋ لياڭ بىلەن ۋاڭ شياڭسۈي قارام ۋە مەنتىقىگە زىت تۇتۇمنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ تۇتۇم خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ رەھبەرلىك قاتلىمىدا يىلتىز تارتىشقا باشلىدى ۋە شى جىنپىڭنىڭ «ئامېرىكا چۆكۈۋاتقان كۈچتۇر» دېگەن سۆزى بىلەن تەڭ ئەۋجىگە چىقتى. چياۋ لياڭ بىلەن ۋاڭ شياڭسۈي ئامېرىكانىڭ پارس قولتۇقى ئۇرۇشىدا غايەت زور غەلىبىنى قولغا كەلتۈرگەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىش بىلەن بىرگە، «ئامېرىكانىڭ پارس قولتۇقى ئۇرۇشىدا قولغا كەلتۈرگەن تېز ۋە توسقۇنسىز غەلىبىسى ئامېرىكانىڭ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، ئۆزىنى دۇنيادىكى بىردىنبىر دەرىجىدىن تاشقىرى ھەربىي كۈچ، دەپ قارىشىغا سەۋەب بولدى» دەپ قاراشتى. ئۇلارنىڭ يادرولۇق تەپەككۇرى شۇ ئىدىكى، ئامېرىكانىڭ بۇ خىل ئۆز ـ ئۆزىگە تەمەننا قويۇشى خىتاينىڭ غەيرىي ھەربىي ۋاستىلەر ئارقىلىق ئۆزىنىڭ يەرشارىدىكى ئورنىنى ئۆستۈرۈشى ئۈچۈن غايەت زور پۇرسەت يارىتىپ بەردى. ئامېرىكانىڭ 1990 ـ يىللاردىكى ئاساسەن توسقۇنسىز ئۇتۇقلىرى ئۇلارنىڭ چۆكۈشىگە زېمىن ھازىرلىدى، ھالبۇكى خىتاي بۇ خىل شارائىتتىن ئەپچىللىك بىلەن پايدىلىنالايتتى.

بۇ ئىككى ئاپتور يەنە پارس قولتۇقى ئۇرۇشىنىڭ 1990 ـ يىللىرىدا يۈز بەرگەن، سوۋېت ئىتتىپاقى ۋە شەرقىي ياۋروپادىكى كوممۇنىست دۆلەتلەرنىڭ يىمىرىلىشى، مىلوشېۋىچنىڭ كوسوۋودىكى مەغلۇبىيىتى، ھەتتا ئىنتېرنېتنىڭ گۈللىنىشىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بارلىق چوڭ ۋەقەلەرنىڭ پىلتىسى ئىكەنلىكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇلار ئەگەر سادام ھۈسەيننىڭ قوشۇنلىرىنى كۇۋەيتتىن قوغلاپ چىقارغاندىن كېيىنكى كۆرەڭلىك بولمىغان بولسا، شۇنىڭدىن كېيىنكى ۋەقەلەرنىڭ ھېچبىرى يۈز بەرمىگەن بولاتتى، دەپ قارايدۇ. بۇ ئىككى پولكوۋنىكنىڭ ئامېرىكانى «چىدىغۇسىز دەرىجىدىكى ھاكاۋۇر ئارتىس» دەپ سۈپەتلىشىمۇ دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان يەنە بىر نۇقتىدۇر. خىتاينىڭ يېڭى ئەۋلاد ـــ بولۇپمۇ ھەربىي ساھەدىكى ـــ رەھبەرلىرى ئامېرىكادىن قاتتىق نەپرەتلىنىۋاتقان بولۇپ، بۇ خىل نەپرەت تا بۈگۈنگىچە ئىزچىل كۈچىيىپ كەلدى.

[1] ئوقۇرمەنلەرنىڭ «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نى ئەسلى ھالىتى بويىچە چۈشىنىشىگە ئىمكانىيەت يارىتىش ئۈچۈن، كىتابنىڭ ئەسلى تېكىستىدىن ئېلىنغان مەزكۇر نەقىللەردە «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ ئېنگلىزچە تەرجىمىسىدىن ئەمەس، بەلكى خىتايچە ئەسلى نۇسخىسىنىڭ «چاڭجياڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت نەشرىياتى» تەرىپىدىن 2014 ـ يىلى قايتا نەشىر قىلغان «15 يىللىق خاتىرە نۇسخىسى»دىن پايدىلىنىلدى. ـــ تەرجىماندىن

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

«قۇملۇق بورىنى» (ئامېرىكانىڭ پارس قولتۇقى ئۇرۇشىدىكى، ئىراققا قارشى ھەربىي ھەرىكىتىنىڭ كود ئىسمى، ت) ئەسكەندىن كېيىن، سام تاغا (ئامېرىكانى دېمەكچى) تەرىپلەشكە ئەرزىگۈدەك غەلىبىگە ئېرىشىپ باقمىدى. مەيلى سومالى، ياكى بوسنىيە-گېرتسېگوۋىنادا بولسۇن، ئەھۋال ئىزچىل شۇنداق بولدى ... ئىلگىرى قالتىس دەۋر سۈرگەن ھەربىي ۋاستىلەر دۇنيادىكى نۇرغۇن ھەربىيلەرنىڭ كاللىسىدىنمۇ مۇرەككەپ بولغان سىياسىي، ئىقتىسادىي، كۇلتۇرەل، دىپلوماتىك، مىللىي، دىنىي قاتارلىق مەسىلىلەرنىڭ ئالدىدا تۇيۇقسىزلا مىسلى كۆرۈلمىگەن ھالدا ئۆزىنىڭ چەكلىمىلىكلىكىنى ئىپادىلىدى. ھالبۇكى، «ھوقۇق ھەققەتتۇر» دەپ قارىلىدىغان بۇ دەۋردە ــ بۇ ئەسىر (يەنى يېگىرمىنچى ئەسىر)نىڭ كۆپ قىسىم تارىخى مۇشۇ دەۋرگە تەۋەدۇر ــ بۇلارنىڭ ھەممىسى مەسىلە ھېسابلانمايدىغان مەسىلىردۇر. مەسىلە شۇكى، ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى كۆپ دۆلەت ئارمىيەسى كۇۋەيتنىڭ قۇملۇقلىرىدا بۇ دەۋرنى ئاياغلاشتۇرۇپ، يېڭى بىر دەۋرنى باشلىدى.[2]

ئاپتورلار ئامېرىكانىڭ «دۇنيا ساقچىسى» ئىكەنلىكىدىن ئىبارەت ئۇقۇمنى مەسخىرە قىلغان بولۇپ، بۇ ئۇقۇم سوغۇقچىلىق ئۇرۇشى ئاياغلاشقاندىن «11-سېنتەبىر ۋەقەسى»گىچە بولغان ئارىلىقتا سىياسەتچىلەر، مۇتەخەسسىسلەر ۋە تەتقىقاتچىلار ئارىسىدىمۇ قاتتىق تالاش-تارتىش قىلىنغانىدى. ئامېرىكا قانداق ۋاقىتتا دىپلوماتىك توقۇنۇشقا ئارىلىششى ۋە قانداق ۋاقىتتا ئۆزىنىڭ ئىشى بىلەن بولۇشى كېرەك؟ ئۇ قانداق ۋاقىتتا بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا بويسۇنۇشى ۋە قانداق ۋاقىتتا ئۆز ئىتتىپاقىنى تەشكىللەپ، ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىشى كېرەك؟ شەرقىي ياۋروپادىكى مىللىي قىرغىنچىلىق ۋە ئافرىقانىڭ قىسمەن جايلىرىدىكى ئىرقىي قىرغىنچىلىق ئۇرۇنۇشلىرى دەۋردە، كىشىلىك ھوقۇق كىرىزىسى قانچىلىك ئېغىرلاشسا، ئاندىن ئامېرىكانىڭ ئارىلىششى يوللۇق ھېسابلىناتتى؟

1999-يىلى، كىشىلەرنى قۇتۇپلاشتۇرىدىغان بۇ مەسىلىلەرنىڭ ھېچقايسىسىغا تېخى ئېنىق جاۋاب تېپىلمىغانىدى. شۇنداقلا، ئاپتورلارنىڭ مۇلچەرلىگىنىدەك، بۇ مەسىلىلەر شۇنىڭدىن كېيىنكى يېگىرمە يىلدا بارغانسېرى ئەھمىيىتىنى يوقاتتى. سىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئامېرىكا ئارمىيەسىنىڭ فۇنكسىيەسىنى يوقاتقان بىر دۆلەتكە ئۆز ئالدىغا مۇداخىلە قىلىشى توغرىسىدىكى ئەستايىدىل تەكلىپىنى ئاڭلىغان ۋاقتىڭىز قاچان؟ «11-سېنتەبىر ۋەقەسى» سەۋەبلىك ئافغانىستان ۋە ئىراق بىلەن ئۇزۇن مۇددەت ھەپىلىشىپ كەتكەنلىكىمىز تۇپەيلى، بىزنىڭ «باشقا دۆلەتلەرنى قايتا قۇرۇش»قا بولغان قىزىقىشىمىز ئاساسەن تۇگىدى.

ھازىرچە بۇ دەۋرنىڭ ھەربىيلەرنى تۇركۇملەپ ئىشسىز قالدۇرغانلىقىنى كۆرگىلى بولمايدۇ، شۇنداقلا ئۇ بۇ دۇنيانى ئۇرۇشتىن خالاسمۇ قىلالمايدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى يەنىلا ئېنىقسىز ئىشلاردۇر. لېكىن، شۇ نۇقتا شەك-شۇبھىسىزكى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇرۇش ئەسلىدىكى ئۇرۇش بولماي قالىدۇ. بۇ شۇنداق

[2] «چەكلىمىسىز ئۇرۇش» 41-بەت.

ئەۋلاد گۈزەللىمىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دېگەنلىكى، ئەگەر ئىنسانىيەت بۇنىڭدىن كېيىن ئۇرۇش قىلىشقا مەجبۇر بولسا، بۇ ئۇرۇش بىز بىلمەيدىغان شەكىلدە ئېلىپ بېرىلمايدۇ...

... كىشىلەر تالاش-تارتىشلارنى ھەل قىلىشتا ھەربىي زوراۋان ۋاستىلەرنى تېخىمۇ ئاز ئىشلىتىشكە مايىل بولۇشقا ۋە بۇ ھەقتە تەنتەنە قىلىشقا باشلىغاندا، ئۇرۇش باشقا شەكىلدە، باشقا ساھەلەردە يېڭىدىن مەيدانغا چىقىپ، باشقا ئەللەرنى ياكى كىشىلەرنى تىزگىنلەش ئىستىكى بار بارلىق كىشىلەرنىڭ قولىدىكى غايەت زور سۇر-ھەيۋىگە ئىگە قورالغا ئايلاندى. بۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بىز سوروس (مەبلەغ سالغۇچى مىلياردېر جورجى سوروس بۇلار تەرىپىدىن ۋەيران قىلغۇچ مالىيە مەككارى سۈپىتىدە تەكرار تىلغا ئېلىنىدۇ)لارنىڭ شەرقىي جەنۇبىي ئاسىياغا قىلغان پۈل مۇئامىلە ھۇجۇمى، بىن لادېننىڭ ئامېرىكا ئەلچىخانىسىغا قىلغان تېرورلۇق ھۇجۇمى، شۇنداقلا <ئام ھەقىقەت دىنى> مۇرتىلىرىنىڭ توكيو مېتروسىغا قىلغان زەھەرلىك گاز ھۇجۇمى، شۇنداقلا كېچىك موربىسقا (Robert Morris ــ روبېرت موربىس، ئەڭ دەسلەپكى كومپيۇتېر ۋىرۇسلىرىدىن بىرىنى ياسىغان ماگىستىر ئوقۇغۇچى، ت) ئوخشاشلارنىڭ ئىنتېرنېتتا مالىمانچىلىق تۇغدۇرۇشىنى يېرىم ئۇرۇش، ئۇرۇشسىمان زەربە، ئىككىلەمچى ئۇرۇش، ياكى باشقا بىر خىل ئۇرۇشنىڭ دەسلەپكى شەكلى دېيىشكە ھەقلىقمىز.

لېكىن، ئۇلارنى نېمە دەپ ئاتاشتىن قەتئىينەزەر، بۇ ھەرگىز بىزنى ئىلگىرىكىدىن بەكرەك ئۈمىدۋار قىلالمايدۇ. ئۈمىدۋار بولۇشىمىزغا سەۋەب يوق. چۈنكى، نوقۇل مەنىدىكى (ئەنئەنىۋى) ئۇرۇشنىڭ تەسىرىنىڭ ئاجىزلىغانلىقى، ئۇرۇشنىڭ ئاياغلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئاتالمىش زامانىۋىلىقتىن ۋە سانائەتلىشىشتىن كېيىنكى دەۋرلەردىمۇ، ئۇرۇش تەلتۆكۈس يوقىلىپ كەتمەستىن، تېخىمۇ مۇرەككەپ، تېخىمۇ كەڭ، تېخىمۇ يوشۇرۇن، تېخىمۇ زىل شەكىلدە قايتىدىن ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە سوقۇنۇپ كىرىدۇ، خالاس ... باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، بىز ھەربىي زوراۋانلىقنىڭ نىسبەتەن ئازايغانلىقىغا شاھىت بولۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، سىياسىي زوراۋانلىق، ئىقتىسادىي زوراۋانلىق ۋە تېخنىكا زوراۋانلىقىنىڭ ئەۋج ئالغانلىقىنىمۇ كۆرمەي قالمايمىز. لېكىن، زوراۋانلىق قايسى شەكىلدە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇرۇش ھامىنى ئۇرۇشتۇر. ئەگەر بىز يېڭى ئۇرۇش پرىنسىپىنىڭ «قورال كۈچى ئارقىلىق ئۆز ئىرادىسىنى دۈشمەنگە تېڭىش» بولماستىن، «ئۆزىنىڭ مەنپەئەت تەلەپلىرىنى دۈشمەنگە قوبۇل قىلغۇزۇش ئۈچۈن، بارلىق ۋاستىلەرنى، جۈملىدىن قوراللىق كۈچ ۋە غەيرىي قوراللىق كۈچنى؛ ھەربىي ۋە غەيرىي ھەربىي، ئەجەللىك ۋە غەيرىي ئەجەللىك ۋاستىلەرنى ئىشلىتىش» ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلساق، تاشقى سىياقتىكى ئۆزگىرىش ھەرقانداق ئۇرۇشنىڭ ئۇرۇش پرىنسىپىغا بويسۇنۇشىغا توسقۇنلۇق قىلمايدۇ.

مانا بۇ ئۆزگىرىشتۇر. بۇ ئۇرۇشتىكى ۋە شۇنىڭدىن مەنبەلەنگەن ئۇرۇش مېتودىدىكى ئۆزگىرىشتۇر. ئۇنداقتا، بۇ ئۆزگىرىشكە زادى نېمە سەۋەب بولدى؟ شۇنداقلا، بۇ زادى قانداق ۋە قايسى يۆنىلىشتىكى

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى
www.uyghurkitap.com

ئۆزگىرىش؟ ئۇنىڭغا قانداق يۈزلىنىش كېرەك؟ بۇ مەزكۇر كىتابتا توختىلىشقا ۋە يورۇتۇلۇشقا تىرىشىلغان تېما، شۇنداقلا بىزنىڭ مەزكۇر كىتابنى يېزىشىمىزغا سەۋەب بولغان تۈرتكىدۇر.[3]

بۇ يەردە، چىياۋ لىياڭ بىلەن ۋاڭ شياڭسۇي ئۆزلىرىنىڭ «ئۇمۇمىيۈزلۈك، چەكلىمىسىز ئۇرۇش» نۇقتىئىنەزىرىنىڭ يادروسىدىن بېشارەت بەرمەكتە. مەزكۇر ئۇرۇش خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ ئىلكىدىكى ـــ ئىقتىسادىي، دىپلوماتىك، تېخنىكىلىق ـــ بارچە بايلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. ئاپتورلار پارتىيەگە «ئامېرىكا ئەمدى ھەربىي ھۆكۈمرانلىق ئارقىلىق دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىغا ئۆز ئىرادىسىنى تاڭالمايدۇ» دەپ كاپالەت بەرگەنىدى. يادرو ئۇرۇشى ئەقىلدىن تولىمۇ يىراق، قۇرۇقلۇق ئۇرۇشىمۇ بارغانسېرى ياقتۇرۇشتىن قالدى. ئامېرىكا ياقتۇرىدىغان قورال كۈچى ئىشلىتىش ـــ ئىستراتېگىيەلىك بومبارداىمان قىلىش ـــ مېتودى ئۆز ھۆكۈمىتىنى قوللايدىغان پۇقرالارنى تامامەن ئۇجۇقتۇرۇشقا يەتمەيدۇ. بىز ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن (ھەم ناتسىستلارنىڭ ئەنگلىيەگە قارشى چاقماق تېزلىكىدىكى ئۇرۇشىنى، ھەم ئىتتىپاقداش ئارمىيەنىڭ گېرمانىيەگە قىلغان ھاۋا ھۇجۇمىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) تارتىپ ۋىيېتنام ئۇرۇشىغىچە مەزكۇر رېئاللىققا شاھىت بولىدۇق. ماۋ زېدوڭنىڭ جياڭ جېيشىغا قارشى قوزغىغان «خەلق ئۇرۇشى»دا، نۇقتىلىق ھالدا خىتاي خەلقىنىڭ گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە بولغان ئىشەنچىسىنى سۇسلاشتۇرۇپ، كوممۇنىستىك ئىنقىلابنى قوللىغۇزۇشقا كۈچىگەنلىكىنىڭ قىسمەن سەۋەبى. ئەنە شۇدۇر. گەرچە نوقۇل ھەربىي كۈچكە تايىنىپلا ئەلرايىنى ئۆزگەرتكىلى بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇنۇملۇك تەشۋىقات ۋە مېڭە يۇيۇش ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ قەلبىگە تەسىر كۆرسەتكىلى بولىدۇ. شۇنداقلا، بۇ ئىشنىڭ كۆپ قىسمى تېخنىكا كۈچىنى تىزگىنلەشكە باغلىق بولۇپ، سىز ئۇنىڭدىن توغرا پايدىلانسىڭىزلا بولدى.

بىرىنچى بۆلەكنىڭ تونۇشتۇرۇلۇشى

تېخنىكا ـــ دەۋرىمىز ئىنسانلىرىنىڭ توتېمىدۇر

... ئانچە ئۇزۇن بولمىغان مۇددەت ئىچىدە، تېخنىكا كىشىنىڭ ئەقلىنى لال قىلىدىغان پارتلاش خاراكتېرلىك تەرەققىياتلارغا ئېرىشىپ، كۆز ئالدىدىكى مەنپەئەتكە بېرىلىپ كەتكەن ئىنسانىيەتكە ساناپ تۈگەتكۈسىز پايدىلارنى ئەكەلدى ...

[3] «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»، 42 ~ 41ـ بەتلەر

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

... تېخنىكا گويا ئىنسانلارنىڭ پۇتىغا كىيدۈرۈلگەن «سېھىرلىك كەش»تەك، پۇرژىنىسى سودا مەنپەئەتى تەرىپىدىن تازا چىڭىتىلغاندىن كېيىن، ئىنسانلار كەشكە ماسلىشىپ ئۇسۇلغا چۈشۈشكە، ئۇ بېكىتكەن رىتىم بويىچە ئۇچقاندەك پىرقىرىشقا مەجبۇر بولدى ...

ئۇچۇر تېخنىكىسىنىڭ مەيدانغا كېلىشىنىڭ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى ئۈچۈن خۇش خەۋەر ئىكەنلىكى شەكسىز ... لېكىن، كىمنىڭ ئۇنىڭ تىزگىنىگە ئىگە بولالايدىغانلىقى نۆۋەتتە يەنىلا بىر مەسىلىدۇر. پاسسىپ نۇقتىئىينەزەرگە كۆرە، ئەگەر مەزكۇر تېخنىكا ئىنسانىيەت تىزگىنلىيەلمەيدىغان يۆنىلىشكە قاراپ تەرەققىي قىلىدىغان بولسا، ئەڭ ئاخىرىدا ئىنسانىيەتنى ئۆزىنىڭ قۇربانلىرىغا ئايلاندۇرۇۋېتىشى مۇمكىن ...

300 يىلدىن بۇيان، كىشىلەر تېخنىكا ساھەسىدە قارىغۇلارچە «يېڭىنى كۆرۈپ، كونىسىدىن زېرىكىش»كە ئادەتلىنىشتى. يېڭى تېخنىكىغا بولغان چەكسىز ئىنتىلىش بارلىق ھايات-ماماتلىق مۈشكۈلاتلارنى ھەل قىلىشنىڭ «خىسلەتلىك دورا»سىغا ئايلاندى. كىشىلەر ئۇنىڭغا مەستۇ-مۇستەغرەق بولۇشۇپ، بارا-بارا تۇيۇق يولغا كىرىپ قالدى ... خۇشاللىنارلىقى شۇكى، دەل مۇشۇ پەيتتە زامانىۋى ئۇچۇر تېخنىكىسى مەيدانغا كەلدى. بۇنىڭ تېخنىكا تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم بىر مەيدان ئىنقىلاب ئىكەنلىكى ئېنىق. ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ئەھمىيىتى ئۇنىڭ تامامەن يېڭىچە تېخنىكا ئىكەنلىكىدىن بەكرەك، ئۇنىڭ تېخنىكىلار ئارىسىدىكى قاتمۇقات توسالغۇلارنى ئاسانلا بۆسۈپ ئۆتۈپ، قارىماققا ئۆزئارا ھېچبىر مۇناسىۋىتى يوقتەك كۆرۈنىدىغان تۈرلۈك تېخنىكىلارنى بىر يەرگە جۇغلىيالايدىغان يېپىشتۇرغۇچ ئىكەنلىكىدىدۇر ... ئۇچۇر تېخنىكىسىنىڭ مەيدانغا كېلىشى تۈرلۈك كونا-يېڭى تېخنىكىلارنى، شۇنداقلا يۇقىرى-يېڭى تېخنىكىلارنى ئۆزئارا ماسلاشتۇرۇپ ئىشلىتىشنى چەكسىز مۇمكىنچىلىككە ئىگە قىلدى ... تېخنىكىلارنىڭ كەڭ كۆلەمدە بىرىكىشى يەرشارىلىشىش يۈزلىنىشىنى ئەسلىگە قايتۇرغىلى بولمايدىغان تەرزدە كۈچەيتمەكتە. شۇنداقلا، يەرشارىلىشىش يۈزلىنىشىمۇ ئۆز نۆۋىتىدە تېخنىكىلارنىڭ كەڭ كۆلەمدە بىرىكىش مۇساپىسىنى تېزلەتتى، مانا بۇ دەۋرىمىزنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكىدۇر.

مەزكۇر ئالاھىدىلىك مۇقەررەر ھالدا ئۆز خۇسۇسىيىتىنى دەۋرنىڭ ھەرقايسى يۆنىلىشىگە سىڭدۈرمەي قالمايدۇ، ئۇرۇش ساھەسىمۇ ئەلۋەتتە بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. زامانىۋىلىشىشقا ئىنتىلىدىغان ھەرقانداق قوشۇن يېڭى تېخنىكىلارنىڭ ياردىمىدىن ئايرىلالمايدۇ. شۇنداقلا ئۇرۇش قىلىش ئېھتىياجى ئەزەلدىنلا يېڭى تېخنىكىنىڭ كاتالىزاتورى بولۇپ كەلگەن. پارس قولتۇقى ئۇرۇشىدا 80-يىللارغا تەۋە بەش يۈز خىلدىن ئارتۇق قوراللار ئىشقا سېلىنىپ، مەزكۇ ئۇرۇشنى يېڭى قوراللارنىڭ «ماھارەت سەھنىسى»گە ئايلاندۇردى. لېكىن، كىشىلەرگە چوڭقۇر تەسىر قىلغىنى يېڭى قوراللارنىڭ ئۆزى ئەمەس، بەلكى قوراللارنىڭ تەرەققىياتى ۋە ئىشلىتىلىش جەريانىدىكى سىستېمىلىشىش يۈزلىنىشى ئىدى ... كۆپلىگەن قوراللار ئارىسىدىكى مۇساپە ھالقىغان ماس قەدەملىك ھەمكارلىق مىسلىسىز ئۇرۇش قىلىش ئىقتىدارىنى شەكىللەندۈردى، ئۇچۇر تېخنىكىسى مەيدانغا كېلىشتىن ئىلگىرى بۇنى تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى ...

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تېخنىكىلار ئۇنىۋېرساللاشقان يەرشارىلىشىش دەۋرىدىكى ئۇرۇش ھەرقانداق قورالنىڭ ئۇرۇشنىڭ يېگانە «ئوبراز ۋەكىلى»گە ئايلىنىش ئىمكانىيىتىنى يوققا چىقىرىپ، قورال بىلەن ئۇرۇشنىڭ مۇناسىۋىتىنى يېڭى ئاساسىي نۇقتىغا بىنائەن قايتىدىن تەڭشەپ چىقتى. «يېڭى ئۇقۇم قوراللىرى»نىڭ، بولۇپمۇ «قورال-ياراغ توغرىسىدىكى يېڭى ئۇقۇملار»نىڭ مەيدانغا كېلىشى ئۇرۇشنىڭ سېيماسىنى بارغانسېرى تۇتۇقلاشتۇردى. بىر قېتىملىق «خاككېرلىق» ھۇجۇمى دۈشمەنلىك قىلمىشى ھېسابلىنامدۇ، يوق؟ پۇل مۇئامىلە قورالىدىن پايدىلىنىپ بىر دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىنى ۋەيران قىلىۋېتىشنى بىر مەيدان ئۇرۇش دەپ قاراشقا بولامدۇ؟ CNN نىڭ موگادىشۇ (سومالىنىڭ پايتەختى، ت) كوچىسىدىكى ئامېرىكا ئەسكەرلىرىنىڭ (غەزەپلەنگەن سومالى پۇقرالىرى تەرىپىدىن سۆرەپ يۈرۈلگەن) جەسەتلىرى توغرىسىدىكى خەۋىرى ئامېرىكالىقلارنىڭ «دۇنيانىڭ ژاندارمىسى» بولۇش ئىرادىسىنى تەۋرىتىپ، شۇ ئارقىلىق دۇنيانىڭ ئىستراتېگىيەلىك ۋەزىيىتىنى ئۆزگەرتتىمۇ، يوق؟ شۇنداقلا، ئۇرۇش قىلمىشىغا ھۆكۈم قىلىشتا ۋاسىتىگە قاراش كېرەكمۇ، ئۈنۈمگىمۇ؟ شۇنىسى روشەنكى، ئەنئەنىۋى ئۇرۇش تەبىرىنى چىقىش قىلغاندا، يۇقىرىقى مەسىلىلەرگە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بەرگىلى بولمايدۇ. بىز مەزكۇر غەيرىي ئۇرۇش قىلمىشلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى ئۇرۇشنىڭ يېڭى تەركىبىي ئېلېمېنتلىرىغا ئايلىنىشىنى مۇمكىنلىكىنى تۇيۇقسىز تونۇپ يەتكەن چېغىمىزدا، بۇ خىل يېڭى ئۇرۇش ئەندىزىسىگە قايتىدىن ئىسىم قويۇشقا مەجبۇر بولىمىز:

بارلىق پاسىل ۋە چەكلىمىلەردىن ھالقىغان ئۇرۇش، ئاددىي قىلىپ ئېيتقاندا: چەكلىمىسىز ئۇرۇش.

ئەگەر مەزكۇر ئىسىم قوبۇل قىلىنسا، ئۇنداقتا بۇ خىل ئۇرۇش ۋاسىتىلەرنىڭ ھەممە جەھەتنى ئۆز ئىچىگە ئېلىشى، ھەممە ئۇچۇرنىڭ ئىگىلىنىشى كېرەكلىكىدىن، جەڭگاھنىڭ ھەممە يەردە ئىكەنلىكىدىن؛ بارلىق قوراللار بىلەن تېخنىكىلارنى خالىغانچە بىرلەشتۈرۈشكە بولىدىغانلىقىدىن؛ ئۇرۇش بىلەن غەيرىي ئۇرۇش، ھەربىي بىلەن غەيرىي ھەربىيدىن ئىبارەت ئىككى دۇنيانىڭ ئارىسىنى ئايرىپ تۇرغان بارلىق پاسىللارنىڭ تامامەن بۆسۈۋېتىلگەنلىكىدىن؛ شۇنداقلا، نۇرغۇن مەۋجۇت ئۇرۇش پىرىنسىپلىرىنىڭ ئۆزگەرتىلىشىدىن، ھەتتا ئۇرۇش قانۇنىغىمۇ تۈزىتىش كىرگۈزۈش زۆرۈرلۈكىدىن دېرەك بېرىدۇ.[4]

ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ «چەكلىمىسىز ئۇرۇش قوزغاش ئىقتىدارى ۋە زۆرۈرىيىتى»دىن ئىبارەت تېمىسىنى ۋە تېزىسىنى ناھايىتى تېزلا بېكىتكەن. ئۇلارنىڭ بۇ خىل چوڭقۇر تونۇشقا ئىگە بولۇشىغا تۈرتكە بولغىنى تېخنىكا ئەكەلگەن پۇرسەتلەر ۋە چەكلىمىلەرگە بولغان دەسلەپكە چۈشەنچە ئىدى.

ئاپتورلار غەربنىڭ تېخنىكىغا بولغان ئومۇمىيۈزلۈك مەپتۇنلۇقىنى ئاندېرسون چۆچەكلىرىدىكى «سېھىرلىك كەش»كە (ئەمەلىيەتتە، ئاندېرسون بۇنى «قىزىل كەش» دەپ ئاتىغان) سېلىشتۇرغان. چۈنكى،

[4] «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»، 47 ~ 44-بەتلەر

ئەۋلاد گۇرۇپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

كىرىمنىي جىلغىسىنىڭ (ئامېرىكانىڭ ئۇچۇر تېخنىكا شىركەتلىرى جۇغلانغان جاي) مەھسۇلاتلىرى ئاقتۇەتتە بىز ئۇلارنى كونترول قىلغاندىنمۇ بەكرەك بىزنى كونترول قىلاتتى.

چىاۋ لياڭ بىلەن ۋاڭ شياڭسۇي تىزگىندىن چىققان ئۇچۇر تېخنىكىسى ئۇنى ئىجاد قىلغان ئەقىللىق كىشىلەر تەرىپىدىن كونترول قىلىنالمايدىغان كەلگۈسى ھەققىدە ئاگاھلاندۇرغانىدى. ئۇلار ئۇچۇر تېخنىكىسىنى، بولۇپمۇ ئىنتېرنېتنى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ خىتاي خەلقى ئۈچۈن رېئاللىقنى تەبرلەش ئىقتىدارىغا نىسبەتەن تەھدىت دەپ قارىغان. ئۇلارنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى ناھايىتى تېزلا خىتاينىڭ «تور سەددىچىنى»نى بەرپا قىلىشقا تۈرتكە بولدى. «تور سەددىچىنى» چەكلىمىسىز ئىنتېرنېتنىڭ (خىتايغا) ئەركىنلىك ۋە دېموكراتىيە قاتارلىق خەتەرلىك ئىدىيەلەرنى ئېلىپ كىرىشىنى توسىدىغان يۇقىرى تېخنىكىلىق چارە ئىدى.

بۇنىڭدىن سىرت، ئۇلار ئىنتېرنېتنى خىتاي كومپارتىيەسىگە نىسبەتەن شۇ قەدەر ئېغىر تەھدىت دەپ قارىغانكى، نوقۇل ھالدا خىتاي تېخنىكا مۇتەخەسسىسلىرىنىڭلا ئەمەس، بەلكى خىتاي ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭمۇ بۇ مەسىلىگە ئىنكاس قايتۇرۇشىنى تەلەپ قىلغان. بۇ ئۇلارغا نىسبەتەن دۇشمەن قوشۇنلىرىنىڭ چېگرا بويىدا ھەربىكەتلەندۈرۈلگەنلىكىگە ئوخشاشلا تەخىرسىز مەسىلە ئىدى. سۇزۇلمىگەن ئۇچۇرلارنىڭ خىتايغا ئېقىپ كىرىشى كىشىلەرنىڭ پارتىيە كۆڭۈل قويۇپ بەرپا قىلغان ئۇچۇر كۆپۈكىدىن قېچىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ، پۈتكۈل ھاكىمىيەتنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى خەۋپكە ئۇچرىتاتتى.

دەرۋەقە، خىتاي ئازادلىق ئارمىيەسىنىڭ ئىستراتېگىيەلىك تەپەككۇرى ئامېرىكا ئوفىتسېرلىرىغا ئۆگىتىلگەن تەپەككۇر ئۇسۇلىدىن ئاسمان ـ زېمىن پەرقلىنىدۇ. بۇ ئىككى خىتاي پولكوۋنىكى «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نى يېزىۋاتقاندا، مەن مىنوت ھاۋا ئارمىيە بازىسىدا B ـ 52 بومبارداىمانچى ئايروپىلانىنىڭ ئۇچقۇچىسى سۈپىتىدە جەڭ ۋەزىپىسى مەشىقىگە قاتنىشىۋاتقان ياش كاپىتان ئىدىم. ماڭا ئەزەلدىن پۈقرالارغا يېتىپ بارىدىغان ئۇچۇر ئېقىمىنىڭ دۆلەت بىخەتەرلىكىنىڭ بىر تەرىپى ئىكەنلىكى ئېيتىلمىغانىدى. شۇنداقلا، ماڭا ھەر قانداق بىر سىياسىي پارتىيەنىڭ ئېھتىياجىنىڭ ھەربىي ئوفىتسېرنىڭ بۇرچى بىلەن مۇناسىۋەتسىز ئىكەنلىكى، چۈنكى سىياسەت بىلەن ئارمىيەنىڭ تامامەن ئايرىم ساھەلەر ئىكەنلىكى تەلقىن قىلىنغانىدى.

ئۇلار تېخىمۇ ئىچكىرىلىگەن ھالدا، ئىنتېرنېت ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئۇچۇر تېخنىكىسىنىڭ ئىلگىرىكى تېخنىكا دولقۇنلىرى بىلەن تۈپتىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى تەكىتلىگەن. گەرچە «تور كۆپۈكى»[5] مەزگىلىدە ئامېرىكادا تورنىڭ ئەۋزەللىكى ھە دەپ تەشۋىق قىلىنغان بولسىمۇ، ئەمما بۇ خىتاي كۆزەتكۈچىلەر ئۈنى ئامېرىكالىق مۇتەخەسسىسلەردىنمۇ ياخشىراق تونۇپ يەتكەنىدەك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ «كونترول قىلىنمىغان تەقدىردە، يەرشارىۋى ئەركىن سودا ۋە يەرشارىۋى ئەركىن ئۇچۇر يۈزلىنىشى تەبىئىي

[5] Dot ـ com bubble: 1995 ـ يىلىدىن 2001 ـ يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئۇچۇر تېخنىكىسى ۋە تورغا مۇناسىۋەتلىك ھايانكەشلىك كۆپۈكى ھادىسىلىرىنى كۆرسىتىدۇ. —— تەرجىماندىن

ئەۋلاد گۈزەللىمىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

هالدا، تۈگىمەس دەۋرىيلىكتە بىر ـ بىرىنى كۈچەيتىدۇ» دېگەن مۆلچەرى توغرا ئىدى. ئۇلارنىڭ تەبىرىدىكى «دەۋرىمىزنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكى»نى، يەنى «تېخنىكىنىڭ يەر شارىلىشىشنى ئىلگىرى سۈرىدىغانلىقىنى، ئاندىن يەر شارىلىشىشنىڭ تېخىمۇ كۆپ تېخنىكىنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىنى تېزلىتىدىغانلىقى»نى ھەممىلا ئادەم كۆرۈپ يېتەلمىگەنىدى. ئامېرىكىلىق مەبلەغ سالغۇچىلار ئىنتېرنېتنىڭ سودىنى ئۆزگەرتىشتىكى يوشۇرۇن كۈچىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقاندا، بۇ پولكوۋنىكلار دىققىتىنى ئۇنىڭ ئۇرۇشنى ئۆزگەرتىشتىكى يوشۇرۇن كۈچىگە مەركەزلەشتۈرگەنىدى.

پولكوۋنىكلار ئۇرۇشنىڭ سېيماسى «خىرەلەشتى» دېگەندە، مۇنداق دېمەكچى بولغانىدى: بىز ئەمدى نوقۇل ھالدا ئىشلىتىلگەن قورالغا ئاساسەن ئۇرۇشقا تەبىر بېرەلمەيمىز. بىز ئەمدى ئۇرۇش دەۋرلىرىگە «ئۇزۇن ئوقيا دەۋرى»، «مىلتىق دورىسى دەۋرى»، «تانكا دەۋرى» ياكى «ئاتوم بومبىسى دەۋرى» دېگەنگە ئوخشاش ئاسانلا ئىسىم قويالمايمىز. كەلگۈسىدىكى ئۇرۇشلار پەرقلىق بولىدۇ، «سانغۇنلار ئالدىنقى ئۇرۇشنى پىلانلاشقا مايىل» دېگەن كونا ماقال ھېچقاچان بۇ قەدەر جايىنى تاپقان ئەمەس.

پولكوۋنىكلار تاراتقۇلارنىڭ «ئامېرىكالىقلارنىڭ ئىرادىسىنى تەۋرىتىش» ۋە دۆلەتنىڭ ئورتاق تونۇشىنى ئۆزگەرتىش ئىقتىدارىنى تونۇپ يەتكەنىدى. 1990 ـ يىللاردا، CNN نىڭ سۈنئىي ھەمراھ قانىلى موگادىشۇ ۋەقەسىگە ئوخشاش ئامېرىكا ئارمىيەسى دۇچ كەلگەن ۋەھشىيلىكلەرگە ئالاقىدار سۈرەتلەرنى ھەر بىر ئامېرىكالىقنىڭ تۇرالغۇسىغا يەتكۈزدى. بۇ سۈرەتلەر ئاۋامنىڭ پرىزدېنت كلىنتوننىڭ سومالىغا ئارىلىشىشىغا بولغان قوللىشىنى يوققا چىقاردى. ئۇچۇر ئېقىمى ئامېرىكا سىياسىتىگە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىپ، ئامېرىكا ئارمىيەسىنى CNN سۈنئىي ھەمراھ قانىلىنىڭ خەۋىرىسىز ھالدا چېكىنىشكە مەجبۇر قىلدى.

«ھەممە يەر جەڭگاھتۇر» ـــ «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ مەركىزىي نۇقتىئىينەزەرلىرىدىن بىرىدۇر. غەرب ئەسلىدە 1990 ـ يىللاردىكى تېخنىكىلىق ئۆزگىرىشنىڭ ھەربىي تەسىرىنى چۈشىنەلەيتتى ۋە چۈشىنىشى كېرەك ئىدى، ئەمما بىز بۇنىڭغا كۆڭۈلشىمىدۇق. بۇ ئىككى ئاپتور خىتاينىڭ «ئۇرۇشسىز غەلىبە قىلىش»تىن ئىبارەت قەدىمىي ئەنئەنىسىنى ئاساس قىلىپ تۇرۇپ، يەرشارىۋى تېلېۋىزىيە ۋە ئىنتېرنېت تورىنىڭ ئۇرۇش قائىدىسىنى ئۆزگەرتىپ، چەكلىمىسىز ئۇرۇشنى كومپيۇتېر خاككېرلىقىدىن تاراتقۇلارنى تىزگىنلەشكىچە بولغان ئىجادىي تاللاشلار بىلەن تەمىنلەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ يەتكەنىدى.

ھەربىي تارىختا كۆپ قېتىم كۆرۈلگىنىدەك، ئۇلارنىڭ «مەۋجۇت ئۇرۇش پرىنسىپلىرى»غا تۈزىتىش كىرگۈزۈش تەكلىپى ھەرگىزمۇ تاكتىكىدىكى ئاددىي ئۆزگىرىش ئەمەس ئىدى. مەسىلەن، جورج ۋاشىڭتوننىڭ قوشۇنى مۇستەقىللىق ئۇرۇشى مەزگىلىدە رەتلىك سەپ تۈزگەن دۈشمەن قوشۇنلىرىغا قارشى پارتىزانلىق ئۇرۇشىنى ئىجاد قىلغان بولۇپ، بۇ شۇنىڭدىن كېيىنكى ئۇرۇش شەكىللىرىنى تامامەن ئۆزگەرتىۋەتتى. ئەمما، «چەكلىمىسىز ئۇرۇش» ئۇقۇمى تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ، كىمنىڭ ئۇرۇش قىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى تەبىرنى ئۆزگەرتتى ۋە ئەسلىگە قايتۇرغىلى بولمايدىغان تەرزدە پۇقرالارنى ئۇرۇشقا سۆرەپ كىردى.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بۇگۈنكى كۈندە، غەرب كۈچلىرى ھاۋا ھۇجۇمى پىلانلىغاندا، (ھۇجۇم ئوبيېكتى بولغان) بىر دۆلەت نېمىشقا موگادىشۇ ۋەقەسىدىكىگە ئوخشاش، بىر قىسىم پۇقرالىرىنى ئۇرۇش رايونىغا يۆتكىمىگۈدەك؟ شۇنداق بولغاندا، CNN ۋە ئىنتېرنېت ئۆلتۈرۈلگەن بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ رەسىمىنى تارقىتىدۇ ـ دە، خەلقئارا جەمئىيەت شەك ـ شۈبھىسىز ھالدا بۇ پۇقرالارنى ئۇرۇش سېپىگە سۆرەپ كىرىپ جىنايەتكە يول ئاچقان شەپقەتسىز ھۆكۈمەتكە ئەمەس، بەلكى شۇ پۇقرالارنى بومباردىمان قىلغان قوشۇنغا غەزەپ ـ نەپرىتىنى ياغدۇرىدۇ. نەتىجىدە، بۇ «جەنۋە ئەھدىنامىسى»دىن ۋە ئۇرۇشنىڭ باشقا ئەخلاقىي ئۆلچەملىرىدىن ۋاز كېچىشنى خالايدىغان ھەر قانداق رەھىمسىز دۆلەت ئۈچۈن غايەت زور غەيرىي سىممېترىك ئەۋزەللىككە ئايلىنىدۇ.

1999 ـ يىلى (يەنى بۇ ئىككى پولكوۋنىڭ «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نى يازغان يىلى)، ئامېرىكانىڭ ھەربىي ئىستراتېگىيەچىلىرى ۋە سىياسىي رەھبەرلىرى بۇ تەھلىلدىن بەكلا يىراقتا ئىدى. ئەمەلىيەتتە، يىگىرمە يىلدىن كېيىن بۇگۈنكى كۈندىمۇ، ئۇلار ھېلىھەم بۇنىڭغا قارشى تۇرماقتا. كرىستىيان بروسنىڭ (Christian Brose) «ئۆلتۈرۈش زەنجىرى» (The Kill Chain) دېگەن ئەسىرىگە ئوخشاش يېقىنقى بەزى كىتابلاردا ھېلىھەم ئارمىيەمىزنى ھۇجۇم نىشانىنى تېخىمۇ ئۈنۈملۈك پارتلىتالايدىغان قىلىش؛ ئەڭ ئىلغار تېخنىكىلارنى ئىشلىتىپ، نىشاننى تېخىمۇ توغرا ۋە تېز پەرقلەندۈرۈش ۋە ۋەيران قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە قىلىش تەكىتلەنگەن. ئەمما، بۇ مېتودتا ئىشنىڭ ھالقىلىق نۇقتىسى نەزەردىن ساقىت قىلىنغان. ئەگەر ھەقىقي ئۇرۇش ھېچكىمنى پارتلاتمىغان ئاساستا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بولسا، ئۈنۈمنىڭ كارايىتى چاغلىق. «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ ئاپتورلىرى 1999 ـ يىلى ئۆزىدە ھازىرلىغان سۈزۈك ۋە چوڭقۇر چۈشەنچە بىزدە 2021 ـ يىلىغا كەلگەندىمۇ كەم بولماقتا.

***

تېخنولوگىيەنىڭ كۈچى ئۇچۇرغا ۋە بۇ ئۇچۇرلارنى كىمنىڭ كونترول قىلىدىغانلىقىغا زور دەرىجىدە باغلىنىشلىق. ئەڭ تەجرىبىلىك گېنېراللار ھەرۋاقىت ئۇچۇرنىڭ ئۇرۇشتىكى مۇھىملىقىنى بىلىدۇ. كىشىلەر دائىم «ھەقىقەت ئۇرۇشنىڭ تۇنجى قۇربانىدۇر» دېيىشىدۇ. ھەتتا دېموكراتىك ئەللەرمۇ گاھىدا ئۆز خەلقىگە يالغان ئېيتىدۇ. مەسىلەن، ئامېرىكانىڭ ھەر ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدا قىلغىنىدەك. ئەمما، خىتاي تا ھازىرغا قەدەر دېموكراتىيە يولىغا ماڭمىدى. «تور سەددىچىنى»دىن باشلاپ تاراتقۇلارنى قاتتىق كونترول قىلىش، خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ بەلگىسى بولۇپ كەلدى. «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»تىن كېيىن ياساپ چىقىلغان «تور سەددىچىنى» غەربتىكى بارلىق تاراتقۇلارنى، بولۇپمۇ گۇگۇل ۋە فېيسبۇك قاتارلىق ئىنتېرنېت مەنبەلىرىنى ھەمدە «نيۇيورك ۋاقىت گېزىتى» ۋە «ۋاشىڭتون پوچتىسى» قاتارلىق خەۋەر تەمىنلىگۈچىلەرنى چەكلەش ئۈچۈن لايىھەلەنگەن.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بۇ خىل تىزگىنلەش ئىستىكى خىتاي پۇقرالىرىدىن تەشكىللەنگەن ھەقىقىي ئارمىيەنىڭ شەكىللىنىشىگە سەۋەب بولدى. مەزكۇر ئارمىيە تور ئۇرۇشىغا قاتنىشىدۇ، ئىنتېرنېتنى نازارەت قىلىدۇ، ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا ساختا تەشۋىقات ئېلىپ بارىدۇ ۋە كېيىنكى ئەۋلاد تېخنىكىلارنى ئوغرىلايدۇ. كېيىنكى بابتا بايان قىلىنىدىغىنىدەك، بۇ ۋە تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەر ئامېرىكا نۇرغۇن يىللاردىن بېرى نەزەردىن ساقىت قىلغان ئۇرۇش قوراللىرىدۇر.

تۆتىنچى باب: قورال ئىنقىلابى

2018 ـ يىلى 1 ـ ئايدا، غايەت زور زەنجىرسىمان مېھمانخانىلارنىڭ ساھىبى بولمىش مارىيوت شىركىتى (Marriott International) روي جونېس (Roy Jones) ئىسىملىك بىر خىزمەتچىنى ئىشتىن بوشاتتى. مارىيوت شىركىتىنىڭ ئامېرىكا شۆبىسىنىڭ ئىجتىمائىي تاراتقۇ دىرېكتورى بولغان روي جونېس مەلۇم بىر تىبەت مۇستەقىللىق تەشكىلاتى يوللىغان، تىبەتنىڭ خىتايغا تەۋە ئەمەسلىكىدىن شەپە بېرىدىغان بىر تۋىتېر يازمىسىنى «ئالقىش»لاپ قويغانىدى. شاڭخەي ساياھەت ئىدارىسىدىكى بىرەيلەن جونېسنىڭ بۇ قىلمىشىنى بايقاپ، دەرھال خىتاي كومپارتىيەسىگە دوكلات قىلغان. شۇنىڭ بىلەن، خىتاي كومپارتىيەسى جونېسنىڭ مەزكۇر تۋىتېر يازمىسىنى ئالقىشلىغانلىقىدىن ئىبارەت «ئىدىيەۋى جىنايىتى» سەۋەبلىك، خىتايدىمۇ نۇرغۇن مېھمانخانىلىرى بار مارىيوت شىركىتىگە غەزەپ قىلغان ۋە نەتىجىدە مارىيوت شىركىتى جونېسنى ئىشتىن بوشاتقان.

كىشىلەر بۇنى ئۇششاق ـ چۈششەك غەلىتە ئىش دەپ قارىشى مۇمكىن. لېكىن، بۇ مۇھىم بىر قەدەمدۇر. چۈنكى، بۇ بىزنى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»نىڭ بىرىنچى بابىغا بىنائەن ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يېتىش پۇرسىتى بىلەن تەمىنلەيدۇ. خىتاي شى جىنپىڭنىڭ تەبىرىدىكى «ئەڭگۈشتەر»نى، يەنى ئۇچۇر تېخنىكىسىنى ۋە خىتاينىڭ ئاساسلىق بايلىقى بولمىش نوپۇسنى ئىشقا سېلىش ئارقىلىق (يەنە كېلىپ، مارىيوت شىركىتىنىڭ خىتايدا مېھمانخانىلىرى بولغاچقا)، نۇرغۇن شىركەتلەرنىڭ خىتاي سىرتىدىكى قىلمىشلىرىنى كونترول قىلىشقا مۇۋەپپەق بولدى.

نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان، تاكى يادرو قوراللىرى دەۋرىگە قەدەر، ئىنسانلار ئۇرۇش دەۋرىگە شۇ دەۋردىكى ئاساسلىق قورال تېخنىكىسىغا ئاساسەن ئىسىم قويۇپ كەلگەنىدى. لېكىن، «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»تىن ئىبارەت يېڭى ئۇقۇم بۇ خىل ئەھۋالغا خاتىمە بەردى. چياۋ لياڭ بىلەن ۋاڭ شياڭسۈينىڭ بىر ئازدىن كېيىن ئىزاھلىغىنىدەك، بىز ھەتتا بۇ دەۋرنى «يادرو دەۋرى» دەپمۇ ئاتىيالمايمىز. ئۇرۇش ھەققىدە ماھىيەتلىك رەۋىشتە قايتا ئويلىنىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلدى. گەرچە ئىسىم قويۇش قائىدىلىرى ئەرزىمەس

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئىشلاردەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن ئىسىم بىزنىڭ يېڭى ئىدىيەلەرنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشىمىزغا غايەت زور تەسىر كۆرسىتىدۇ.

1998 ـ يىلى «چەكلىمىسىز ئۇرۇش» يېزىلغاندا، خىتاينىڭ رادارغا چۈشمەيدىغان بومباردىمانچى ئايروپىلانىمۇ، يېتەرلىك دەرىجىدە دېڭىز ئارمىيەسىمۇ يوق ئىدى. لېكىن، بۇ ئىككى پولكوۋنىكنىڭ نەزىرىدە، خىتاينىڭ نۇرغۇن قوراللىرى بار ئىدى. مەسىلەن، ئۇلارنىڭ بىر مىلياردتىن كۆپرەك نوپۇسى، ھەر يىلى ئۇنىۋېرسىتېتلاردىن تۈركۈملەپ يېتىشىپ چىقىۋاتقان كومپيۇتېر پروگراممېرلىرى ۋە مەككار خاككېرلىرى، پۇل مۇئامىلە ھايانكەشلىرى ۋە پۇل زاپىسى، شۇنداقلا ئەجەللىك ۋىرۇسلارنى تەتقىق قىلىۋاتقان دوختۇرلىرى بار ئىدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ـــ ھەتتا تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەر ـــ قورال دەپ قارىلىشى كېرەك ئىدى. خىتاينىڭ دۈشمەنلىرى قورال ـ ياراغقا پۇل خەجلەۋاتقاندا، خىتاي كومپيۇتېر ئۆزىكى ۋە باشقا نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش ـ ياساش بىلەن مەشغۇل ئىدى.

باشقا دۆلەتلەرنىڭ توختىماي يېڭىلىنىپ تۇرمىسا بولمايدىغان نەچچە يۈز مىليارد دوللارلىق پاراخوتلىرى ۋە ئايروپىلانلىرى ئاداققى ئۇرۇش ئۈچۈن تەييارلانغان بولسا، خىتاينىڭ قوراللىرى نۆۋەتتىكى ئۇرۇشقا ماس كېلەتتى.

بۇ بابتا، بىز پولكوۋنىكلارنىڭ ھەممە نەرسىنى قورالغا ئايلاندۇرۇش توغرىسىدا قانداق تەۋسىيەلەرنى قىلغانلىقىنى كۆرۈپ چىقىمىز. بىز يەنە ئۇلارنىڭ «چېكىدىن ئاشقان ھەربىي خامچوت ئەمەلىيەتتە ئۇنى سەرپ قىلغۇچى دۆلەتكە ۋەيران قىلغۇچ زىيان سالىدۇ» دېگەن كۆز قارىشى بىلەن تونۇشۇپ چىقىمىز. بىز يەنە خىتاينىڭ بۈگۈنگىچە قوللانغان ئىستراتېگىيەلىرىنى نەزەردە تۇتقان ھالدا، ئۇنىڭ نۆۋەتتە ھەربىي خامچوتىنى جىددىي ئاشۇرغانلىقىنى قانداق چۈشىنىش كېرەكلىكى توغرىسىدا مۇھاكىمە يۈرگۈزىمىز. بۇ خىل چۈشەنچە بىزنى ئىستراتېگىيەدىكى ئۆزگىرىشلەرنى كۆرۈپ يېتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلالامدۇ، يوق؟ خىتاي بىر مەيدان ئەنئەنىۋى توقۇنۇشقا تەييارلىنىۋاتامدۇ؟ ياكى بۇ ئامېرىكانى ھەربىي ساھەگە تېخىمۇ كۆپ مەبلەغ سېلىشقا قىستايدىغان نەيرەڭۋازلىقمۇ؟

پولكوۋنىكلار «يولۇچىلار ئايروپىلانى»دىن ئىبارەت يەنە بىر خىل قورالغا ئالاھىدە دىققەت قىلغان ۋە «11 ـ سېنتەبىر ۋەقەسى»دىن ئىلگىرى يېزىلغان بۇ ئەسىرىدە شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشنىڭ (يەنى «يولۇچىلار ئايروپىلانى»نىڭ قورال سۈپىتىدە ئىشلىتىلىشىنىڭ) يۈز بېرىشىنى مۆلچەرلەپ مۇنداق دېگەن: «ئىنسانىيەتكە بەخت ئەكېلەلىگەن ھەرقانداق نەرسە ئۇلارغا زىيانمۇ سالالايدۇ. بۇ شۇنداق دېگەنلىككى، بۈگۈنكى دۇنيادا قورال قىلىپ ئىشلەتكىلى بولمايدىغان ھېچنەرسە يوق.»[6]

مەسىلەن، يېقىلغۇ قاچىلانغان يولۇچىلار ئايروپىلانى دەل شۇنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

(داۋامى كېيىنكى ساندا)

ئىنگىلىزچىدىن ھېكمەتيار ئىبراھىم، ئۆتكۈر ئالماس تەرجىمىسى

---

[6] «چەكلىمىسىز ئۇرۇش»، 55 ـ بەت

ئەۋلاد گۈرۈپىسى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى